

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

«До захисту допущено»
Завідувачка кафедри, д.е.н.,
проф.

_____ Лариса
ГРИЦЕНКО
(підпис)

«_____» _____ 202__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійної програми «Державні та місцеві фінанси»
(назва програми)

на тему: «Роль податків у забезпеченні фінансової стійкості місцевих бюджетів»

Здобувача (ки) групи ф-91-0а
(шифр групи)

Води Аліни Вадимівни
(прізвище, ім'я, по батькові)

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Аліна ВОДА
(підпис) (Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

Керівник к. е. н., доцент, Людмила РЯБУШКА _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, Ім'я та ПРІЗВИЩЕ) (підпис)

Суми 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувачка кафедри, д. е. н., проф.
_____ Лариса ГРИЦЕНКО
(підпис)
«__» _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Здобувача (ки) групи ф-91-0а інституту (центру) ННІ БіЕМ
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Води Аліни Вадимівни
(прізвище, ім'я, по батькові студента)

Тема роботи «Роль податків у забезпеченні фінансової стійкості місцевих бюджетів»

Затверджено наказом по СумДУ № N 0509-VI від «15» травня 2023 р.
Термін здачі здобувачем (кою) завершеної роботи «14» червня 2023 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, аналітичні та статистичні матеріали Міністерства бюджетної політики України, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, тощо

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення):
дослідити категорії «фінансова стійкість» та «місцевий бюджет», методи їх розрахунку і шляхів забезпечення; провести аналіз доходів і видатків зведеного бюджету Сумської області; дослідити рівень фінансової стійкості бюджету Сумської області; надати практичні рекомендації стосовно шляхів підвищення фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах воєнного стану.

Дата видачі завдання: «17» квітня 2023 р.

Керівник к. е. н., доцент Людмила РЯБУШКА
(посада, науковий ступінь, вчене звання, ім'я та ПРІЗВИЩЕ) _____ (підпис)

Завдання прийнято до виконання «17» квітня 2023 р. _____ Аліна ВОДА
(підпис) (Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр

на тему:

«Роль податків у забезпеченні фінансової стійкості місцевих бюджетів»

(назва кваліфікаційної роботи)

Води Аліни Вадимівни

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача(ки))

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 59 сторінках, з яких список використаних джерел із 39 найменувань. Робота містить 11 таблиць, 8 рисунків, а також 6 додатків.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Важливу роль у забезпеченні макроекономічної стабільності і соціального розвитку громад відіграють саме місцеві бюджети, що реалізують соціальні програми. Ефективне функціонування органів місцевого самоврядування залежить від рівня та якості фіскальної підтримки, фіскальної незалежності та самодостатності місцевих бюджетів, чого можна досягти за допомогою раціонально структурованої політики фіскальної децентралізації.

Метою кваліфікаційної роботи є систематизація теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо ролі податків у забезпеченні фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Методи дослідження: теоретичного узагальнення, порівняння, синтезу, абстрактно-логічний метод, методи статистичного та економічного аналізу, порівняння, коефіцієнтного аналізу.

Основний результат роботи: розкриття категорій «фінансова стійкість» та «місцевий бюджет», їх сутності, покладених функцій; дослідження шляхів визначення і покращення фінансової стійкості в умовах воєнного стану; обґрунтування показників фінансової стійкості в умовах воєнного стану.

Ключові слова: фінансова стійкість, місцевий бюджет, стабільність, громада, фінансова децентралізація, органи місцевого самоврядування, військовий стан.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
1 Економічна сутність податків та їх роль у забезпеченні фінансової стійкості місцевих бюджетів.....	8
2 Аналіз фінансової стійкості бюджету Сумської області.....	20
3 Напрямки підвищення фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах воєнного стану	33
Висновки.....	42
Список використаних джерел	44
Додатки.....	50

Вступ

Актуальність теми. Оцінка важливості соціально-економічного розвитку громад на основі місцевого бюджету та фінансових ресурсів є дуже актуальним завданням, адже фундаментальною проблемою залишається низький рівень їх самостійності та фінансової незалежності. Основною проблемою є відсутність єдиної теоретико-методологічної системи оцінки фіскальної спроможності місцевих бюджетів як інструменту соціально-економічного розвитку регіонів. Тож однією з головних характеристик демократичної держави є наявність ефективно функціонуючих органів місцевого самоврядування – законодавчо закріплених прав територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах чинної нормативно-правової бази.

Важливу роль у забезпеченні макроекономічної стабільності і соціального розвитку громад відіграють саме місцеві бюджети, що реалізують соціальні програми. Проблеми оцінки соціально-економічного розвитку регіонів, а також податкової спроможності місцевих бюджетів не такі нові, але все ж актуальні, тому, власне, основною проблемою українського місцевого бюджету і залишається його низький рівень самостійності та фіскальної незалежності. Існуюча система забезпечення місцевих бюджетів достатніми фінансовими ресурсами для виконання покладених на земства функцій не володіє, а також не відповідає потребам громади, і не створює фінансової основи для забезпечення необхідного добробуту жителів громад.

Таким чином, ефективне функціонування органів місцевого самоврядування залежить від рівня та якості фіскальної підтримки, фіскальної незалежності та самодостатності місцевих бюджетів, чого можна досягти за допомогою раціонально структурованої політики фіскальної децентралізації.

Вітчизняні вчені досліджували питання місцевих бюджетів у розрізі таких напрямків: фінансової стійкості (Горіна Є. [4], Денек Е. [5], Дилевський М. [5], Філіпняк Б. [23], Рябушка Л. [19], Уманський І. [22]) та фінансової автономії (В. І. Кравченко, Л. Є. Клець, М. В. Корнєєв).

Метою кваліфікаційної роботи є систематизація теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо ролі податків у забезпеченні фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Відповідно до поставленої мети було окреслено та поставлено такі завдання:

- дослідити економічну сутність податків та їх роль у забезпеченні фінансової стійкості місцевих бюджетів;
- систематизувати теоретичні засади забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів;
- здійснити аналіз фінансової стійкості бюджету Сумської області;
- окреслити напрямки підвищення фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є визначення ролі податків у забезпеченні фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Предметом дослідження є процес формування місцевих бюджетів.

Теоретико-методологічною основою дослідження є сучасна економічна теорія, методи наукового пізнання та методи фінансового аналізу. У процесі дослідження використовувалися такі методи: теоретичного узагальнення, порівняння, синтезу, абстрактно-логічний метод, методи статистичного та економічного аналізу, порівняння, коефіцієнтного аналізу, метод інтегральної оцінки.

Інформаційна база представлена законодавчими та нормативними документами, статистичними матеріалами Міністерства фінансів України, облдержадміністрації Сумської області, науковими публікаціями вітчизняних та зарубіжних учених.

Основний результат роботи: розкриття категорій «фінансова стійкість» та «місцевий бюджет», їх сутності, покладених функцій; дослідження шляхів визначення і покращення фінансової стійкості в умовах воєнного стану; обґрунтування показників фінансової стійкості в умовах воєнного стану.

1. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПОДАТКІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

У період, коли в нашій державі відбуваються суттєві зміни в соціальному, політичному та економічному напрямках, велика увага приділяється формуванню якісної податкової системи. Адже від механізмів податкового стягнення залежить формування бюджетної дохідної частини, а це виступає фінансовою основою країни. Податкова система дозволяє стабільно та якісно забезпечувати надходження грошових потоків до державного бюджету. З урахуванням трансформації української економіки, а також формування нових соціально-економічних відносин у соціумі, провідна роль відведена саме системі оподаткування, котра має якісно розв'язувати фіскально-розподільче завдання. Таким чином, податки виступають провідною частиною фінансової системи, на основі яких складаються фінансові можливості країни.

Сутність податків варто розглядати через їх функції. Податкові функції виступають похідними із фінансових функцій. Аналізуючи податкові функції, варто зазначити, що серед дослідників відсутня єдина позиція щодо видів податкових функцій [1]. Значна кількість науковців дійшли висновку, що вже сформовані фіскальні функції податків. До того ж провідна податкова функція – це регулююча функція (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 - Функції податку [1]

Податкова фіскальна функція сприяє перерозподілу складових ресурсної бази соціуму, та накопичує фінанси у бюджетах різного призначення. Виконання цієї функції дозволяє провести максимальну мобілізацію податків та розробити систему покарання через їх несплату, за умови контролю податків та використання засобів відповідальності. У процесі реалізації даної функції, провідне місце займає постійне та стабільне надходження фінансів для державного використання. До того ж формування дохідної частини бюджету на основі стабільного та централізованого вилучення податків трансформує країну у великий суб'єкт економічної діяльності [16].

На основі фіскальної функції здійснюється провідне значення податків: формування та мобілізація фінансових ресурсів країни. Інша частина податкових функцій – похідні від фіскальної функції.

Функція регулювання податків направлена на розв'язання різних завдань державної економічної політики на основі податкових механізмів. Варто зазначити, що регулююча функція посідає особливе положення у сучасних умовах антикризового регулювання, а також значного впливу країни на процеси в соціально-економічному секторі. Функція має взаємозв'язок з перерозподілом податкових платежів між фізичними та юридичними особами, галузями економіки, загалом країною та її регіонами. Регулювання надходження податків відбувається через пільгову систему податкових зборів та платежів. В межах даної функції виокремлюють три підпорядковані елементи: стимулювання, дестимулювання та відтворення.

Підфункція стимулювання надходження податків направлена на формування різних процесів та напрямків економіки, функціонування сфер різних суб'єктів господарства. Підфункція втілюється за допомогою податкових пільг. Провідна мета використання податкових пільг – зменшення об'єму податкових обов'язків платника податків [1].

Дестимулююча складова оподаткування направлена на реалізацію через податковий тягар перепон для формування різних несприятливих процесів та

явищ. Наприклад, мито встановлюється як засіб обмеження невігідного імпорту чи експорту товарів; збільшення розміру податку на акцизу та тютюнові вироби, що пояснює скорочення тютюнопаління.

Відтворення - необхідне для накопичення фінансів для відновлення застосованих раніше ресурсів. Цю підфункцію реалізують для сплати на відтворення сировинних та мінеральних ресурсів, наприклад, використовують рентну плату.

Отже, податкове регулювання – це багатокomпонентний процес, який бере до уваги навантаження на податки, пріоритетність формування економічних галузей, рівні прибутку [7].

Також, соціально-економічні та політичні зміни, що відбуваються з часів проголошення України незалежною, сприяли початку процесу демократизації суспільства та держави. Результатом цих перетворень є розвиток європейської моделі місцевого самоврядування у вирішенні місцевих проблем, розв'язання яких приносило б суспільну користь та забезпечувало реалізацію інтересів громад. При цьому, місцевий уряд виступає головним механізмом, котрий забезпечує взаємозв'язок між громадянами і державою, а також дає їм можливість брати участь в управлінні державою.

Місцевий бюджет є найбільшою ланкою в бюджетній системі та займає центральне місце у системі господарювання. На рівні місцевих бюджетів зосереджено великий обсяг державних фінансових ресурсів, особливо соціального характеру. Основною складовою багатofункціональної ролі місцевих бюджетів є те, що вони залишаються найважливішим фактором регіонального економічного розвитку і соціального забезпечення населення. Візуалізація всіх складових цього сегмента бюджетної системи складає цілісний комплекс.

Детально ознайомившись з працями вітчизняних вчених та положеннями правових актів відносно місцевого самоврядування, можемо констатувати, що організаційна побудова місцевих фінансів у сучасних умовах має складну та розгалужену структуру, при цьому, в результаті посилення процесів

децентралізації та демократизації влади значення місцевих бюджетів у цій структурі має тенденції до зростання. Функції, принципи, завдання, ролі та інструменти виконання місцевих бюджетів для впливу на соціально-економічний розвиток наведено на рисунку 1.2.

<p>Об'єкти: централізовані фонди фінансових ресурсів місцевого рівня, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування</p>	<p>Мета: задоволення суспільних інтересів і потреб громади; сприяння соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних утворень</p>	<p>Суб'єкти: органи державної влади, органи виконавчої влади, місцевого самоврядування та громадські організації</p>
<p>Завдання: залучення населення до участі у вирішенні питань місцевого та загальнодержавного значення; володіння, використання та управління комунальною власністю; забезпечення комплексного соціально-економічного та культурного розвитку відповідної території; надання соціальних послуг населенню; охорона прав, свобод і законних інтересів громадян; соціальний захист населення, сприяння працевлаштуванню громадян; захист прав місцевого самоврядування</p>	<div style="text-align: center;"> <p>МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ</p> </div> <p>Принципи: розмежування функцій і повноважень; надання власних доходів місцевому самоврядуванню; самостійність; стимулювання збільшення доходів; здійснення контролю за використанням ресурсів; гласність і відкритість у формуванні та використанні ресурсів</p>	<p>Функції: формування грошових фондів для забезпечення діяльності місцевих органів влади; розподіл і використання грошових коштів між галузями економіки; контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємств, організацій, установ; наближення надання державних послуг безпосередньо до їх споживачів; забезпечення соціально-економічного розвитку території</p>
Значення та роль		
Місцеві фінанси	Економічна система держави	Державні фінанси
<p>Впливають на: фінансову базу органів місцевого самоврядування; джерела фінансування програм соціально-економічного розвитку регіону; інвестиційну спроможність регіону. Інструмент: регулювання дефіциту / профіциту бюджету; регулювання фінансової стійкості бюджету; регулювання галузевої інфраструктури економіки регіону</p>	<p>Впливають на: розвиток децентралізації; фінансову стабільність; стійкість економічного зростання; розвиток демократичних відносин; добробут населення. Інструмент: перерозподіл ВВП; регулювання макроекономічних показників і бюджетної політики</p>	<p>Впливають на: ефективність бюджетного процесу; джерела фінансування делегованих державою видатків; джерела фінансування загальнодержавних програм. Інструмент: вирівнювання фінансової забезпеченості та регулювання соціально-економічного розвитку</p>

Рисунок 1. 2 – Значення та роль місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку [19]

Відповідно до ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні», «місцеві бюджети є самостійними, вони не включаються до Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та інших місцевих бюджетів» [28].

Наведене визначення досить обмежено розкриває сутність і значення цієї категорії, оскільки характеризує місцеві бюджети лише за формою. Розглядаючи місцеві бюджети як об'єктивну економічну категорію, провідні вітчизняні вчені наголошують, що місцеві бюджети відіграють ключову роль у формуванні системи фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування (табл. 1.1).

Доречно зазначити, що в сучасних підходах вітчизняних науковців щодо визначення сутності місцевих бюджетів чітко простежується орієнтація на посилення процесів децентралізації та демократизації влади в країні.

Фінансова стійкість визначається як здатність органів місцевого самоврядування виконувати свої зобов'язання щодо надання послуг населенню на постійній основі, забезпечуючи задовільний фінансовий стан місцевого бюджету як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Таблиця 1.1 – Систематизація наукових поглядів щодо визначення поняття «місцевий бюджет»

Автор	Поняття «місцевий бюджет»
Філіпняк Б. [23]	обумовлена адміністративно-територіальним поділом і устроємбюджетної системи держави сфера економічних відносин, які ідентифікуються в процесі формування, розподілу, перерозподілу та використання централізованих грошових коштів, що акумулюються у розпорядженні місцевих органів влади і, у своїй більшості, призначені для соціально-економічного розвитку конкретних регіонів країни та підвищенню добробуту населення.
Уманський [22]	І. фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування.
Воробйов Ю., Когут І. [3]	система грошових відносин, що виникають між суб'єктами фінансової системи на мікро- та макрорівнях з приводу формування, розподілу та використання ресурсів місцевих бюджетів, заснованих на забезпеченні фінансової стійкості та виконанні умов їх фінансової безпеки.
Долозіна Д. [6]	сфера економічних відносин, які пов'язані з формуванням, розподілом, перерозподілом та використанням централізованих грошових коштів і призначені для соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.
Твердохдібова Д. [21]	форма інвестування реальних, об'єктивно зумовлених розподільчих відносин, що виконують специфічне призначення – задоволення потреб у фінансових ресурсах як суспільства в цілому, так і його адміністративно-територіальних одиниць.
Кириленко [10]	О. розглядає місцеві бюджети за різними критеріями. В першу чергу, місцеві бюджети – це економічна категорія, по-друге, це правовий акт, по-третє, це фінансовий план відповідного органу місцевого самоврядування
Чемпмен Дж. [24]	система економічних відносин, які складаються в суспільстві з приводу утворення децентралізованих фондів грошових коштів, їх розподілу та використання для надання суспільних благ на місцевому (локальному) рівні.

Горіна Є. [4], здатність органів місцевого самоврядування забезпечувати виконання видаткової частини бюджетів за рахунок власних надходжень, що і є

основною умовою підтримки фінансової стійкості місцевих бюджетів. Денек Е. і Дилевський М. [5] стверджують, що фінансова стійкість відображає не лише здатність генерувати достатній дохід, але й спосіб виконання зобов'язань щодо доходів і витрат.

Чепмен Дж. [24] визначає фінансову стійкість як довгострокову здатність органів місцевого самоврядування послідовно виконувати свої фінансові зобов'язання (циклічні, структурні та міжбюджетні).

Міждержавні зобов'язання виникають внаслідок міжнародної технічної допомоги чи позик міжнародних фінансових установ і впливають на місцеві фінансові можливості.

Печаткін В. та Перфілов В. [18] розрізняють пасивну та активну фінансову стійкість місцевих бюджетів. Згідно їх твердженнями, пасивна стійкість – це здатність реагувати на кризи, тобто здатність повертатися до початкового стану, тоді як активна стійкість – це здатність передбачати загрози та справлятися з ними шляхом соціально-економічного розвитку та створення нових можливостей.

Таким чином, відповідно до вище наведеного, можна виділити декілька основних підходів щодо тлумачення поняття та сутності фінансової стійкості місцевих бюджетів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 - Групування наукових підходів щодо визначення поняття «фінансова стійкість місцевих бюджетів»

Автори	Науковий підхід
Долозіна Д. [6]	фінансова стійкість як здатність органів місцевої влади сплачувати свої фінансові зобов'язання (платоспроможність)
Горіна Є. [10]	фінансова стійкість місцевого бюджету як здатність за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів забезпечувати соціально-економічний розвиток території
Чепмен Дж. [12]	фінансова стійкість місцевого бюджету як стан збалансованості чи профіциту бюджету
Камінська І. [14]	визначає фінансову стійкість регіону, як його здатність стабільно за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів забезпечувати розвиток у довгостроковій перспективі, тобто бути платоспроможним за умови дотримання такого співвідношення між власними та позиковими фінансовими ресурсами, при якому за рахунок власних засобів вирішуються давні та нові проблеми у забезпеченні розвитку

Активній і пасивній бюджетній стійкості відповідає певний тип бюджетної політики – активна (застосування інструментів стимулювання соціально-

економічного розвитку територій, створення сприятливих умов і стимулів для розвитку) і пасивна (застосування автоматичних стабілізаторів, які, в кращому випадку, забезпечать повернення до докризового фінансового стану місцевого бюджету) [15]. Комплекс показників, котрі застосовуються для аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів, зображено в додатку А, таблиця А1.[10, 16]

Отже, аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених дає змогу стверджувати, що в економічній літературі існує декілька основних підходів до поняття стійкості місцевих бюджетів.

Так, фінансова стійкість місцевого бюджету в більшості досліджень розглядається як:

- стан збалансованості або перевищення доходів над видатками бюджету;
- платоспроможність місцевого бюджету;
- здатність забезпечувати стабільний розвиток територіальних одиниць.

Також, у ході написання кваліфікаційної роботи для порівняння та аналізу термінів «місцевий бюджет» (англ. local budget) та «фінансова стійкість» (англ. financial stability) було використано програмне забезпечення Google Trends. Згідно з отриманими даними, бачимо, що протягом 2018-2023 років в усьому світі попит на порівнювані визначення є великим. Серед країн, які мають найбільшу кількість запитів є Уганда, Франція, Непал, Сполучені Штати Америки, Бразилія. Термін «фінансова стійкість» є більш запитуваним, ніж поняття «місцевий бюджет», підтвердження цьому зображені в додатку Б, на рисунках Б.1 та Б.2.

Для оцінки фінансової стійкості на місцевому рівні, необхідний широкий спектр даних, включаючи фінансову та нефінансову інформацію про поточні економічні та демографічні умови, припущення щодо національних і глобальних тенденцій, таких як продуктивність відносної конкурентоспроможності національної або місцевої економіки та очікуваних змін демографічних даних, таких як вік, очікувана тривалість життя, стать, дохід, освіта та захворюваність

[17]. При дослідженні фінансової стійкості місцевих бюджетів важливим завданням є виявлення ризиків та вимірювання їх впливу на стійкість. Загалом фінансова стійкість місцевих бюджетів є складним і багатогранним явищем, на яке впливає багато різноманітних чинників як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Причини порушення фінансової стійкості є зовнішніми щодо місцевої влади, якщо вони знаходяться поза її впливом/контролем. Внутрішні ризики включають реальні незадовільні фактори впливу на внутрішню місцеву владу та політичне середовище. Як правило, фінансові ризики посилюються поєднанням як зовнішніх, так і внутрішніх факторів [21].

Аналіз фінансової стійкості є складним, відкритим для багатьох методологічних підходів і часто надає багато оцінок і сценаріїв. Тобто система оцінки фінансової стійкості не є уніфікованою; різні країни використовують різні набори показників на місцевому рівні.

В Україні відсутня єдина законодавчо закріплена система показників оцінки стійкості місцевих бюджетів, яка була б доцільною з огляду на поглиблення процесів децентралізації в країні.

У практиці оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів важливо сформувавши системний підхід до управління ризиками її порушення. Для об'єктивної комплексної оцінки фінансового стану місцевих бюджетів необхідно згрупувати систему показників за ознаками, що характеризують найважливіші складові стійкості.

Для цього проводиться комплексний аналіз і оцінка рівня фіскальної децентралізації, яка пропонує методичний підхід, що складається з трьох основних етапів:

- підготовчий: аналіз та оцінка існуючих норм законодавчої бази, що регулює формування та використання фінансових ресурсів, які акумульовані в місцевих бюджетах, аналіз соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, аналіз виконання місцевих бюджетів за доходами та видатками;

- основний: дослідження якісних характеристик фінансової стійкості місцевих бюджетів - визначення коефіцієнтів, типу фінансової стійкості, здійснення аналізу отриманих даних для порівняння значень з пороговими;
- завершальний: визначення інтегральності стійкості місцевого бюджету.

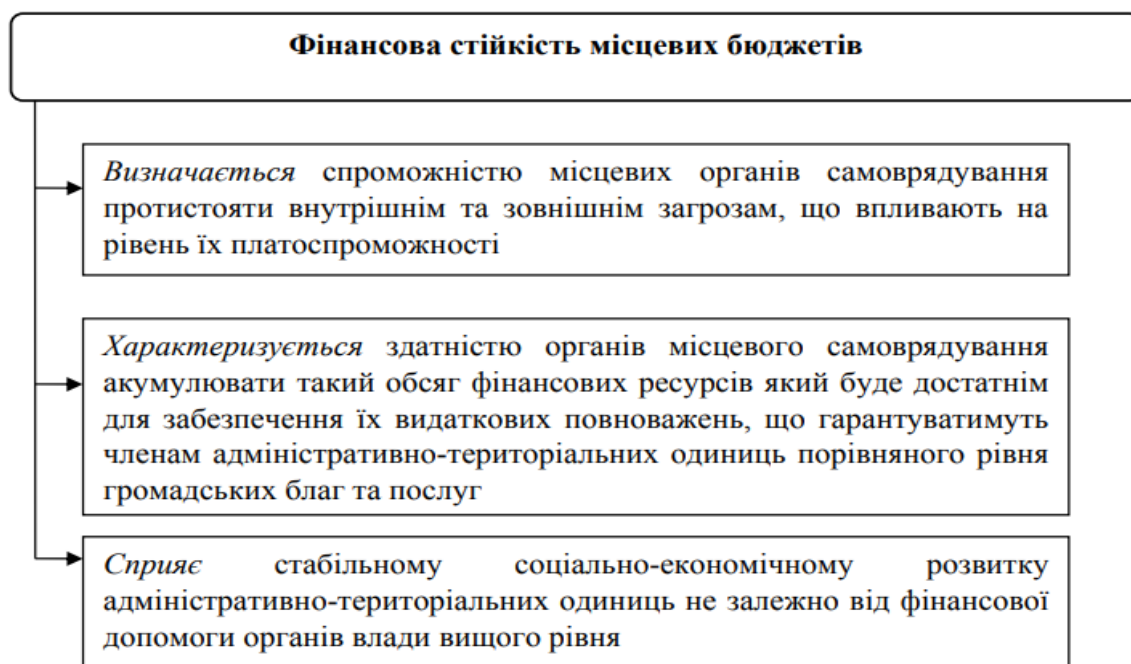

Рисунок 1.3 Змістовні характеристики фінансової стійкості місцевих бюджетів [11]

Також, пропонується досліджувати фінансову стійкість місцевих бюджетів за такими групами показників: показники збалансованості, фінансової самостійності та бюджетної ефективності, а також розмір бюджетної заборгованості.

З кожної групи аналізу вибираються показники з найвищим рівнем значущості. Конкретизація показників зумовлена необхідністю об'єктивної оцінки фінансової стійкості досліджуваного місцевого бюджету на основі факторів спроможності бюджету покривати заплановані видатки за різними доходними статтями, ступенем фінансової автономії (незалежності від державного бюджету, фінансової стабільності тощо). та фінансової діяльності органів місцевого самоврядування [25].

У багатьох країнах до аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів підходять системно та комплексно. Тобто оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів, як правило, не обмежується оцінкою лише фінансових показників на основі бюджетної звітності. Крім того, враховуються соціальні, екологічні та економічні показники, оцінюється якість та ефективність управлінських функцій місцевої влади.

Вважається, що ризики, викликані організаційними та управлінськими рішеннями, суттєво впливають на стійкість місцевих бюджетів (особливо малих муніципалітетів). У вітчизняній практиці також доцільно не обмежуватися лише фінансовими показниками стійкості місцевих бюджетів, а розглядати інші показники соціально-економічного розвитку територій та наслідки управлінських рішень, що впливають на стійкість місцевих бюджетів та ефективність бюджетної політики.

Досвід залучення до процесу оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів рейтингових агентств, які могли б проводити комплексне дослідження фінансового стану територій, на даному етапі розвитку для України не є актуальним. Практична реалізація цього підходу можлива в майбутньому. Сьогодні це проблематично, враховуючи значні потенційні витрати на залучення сторонніх організацій та дуже обмежені бюджетні кошти. У сучасних умовах більш реальним є проведення опитування (інтерв'ю).

Він має багато переваг:

- по-перше, це зручно, оскільки можна зробити онлайн за допомогою гаджетів, що актуально під час пандемії і в умовах воєнного стану в країні;
- по-друге, уніфікованість такого типу дослідження, оскільки розроблена анкета підходить для всіх місцевих органів влади;
- по-третє, відносно низька вартість таких досліджень і швидка обробка даних.

Як інструмент дослідження фінансової стійкості місцевих бюджетів анкети є інформаційною базою для оперативного виявлення внутрішніх проблем та

ризиків, пов'язаних з управлінською складовою в органах місцевого самоврядування.

Вітчизняний досвід дослідження фінансової стійкості місцевих бюджетів може бути корисним для зарубіжної практики, оскільки пропонує широкий спектр показників для оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів, а використання інтегральних показників дозволяє узагальнити та розглянути великий масив даних. Завдання полягає у визначенні оптимальної системи показників оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів, яка має конкретизуватися залежно від умов не лише окремої країни, а й її територій.

На нашу думку, поняття стійкості місцевих бюджетів слід розглядати як комплексне поняття, що поєднує в собі всі вищезазначені підходи. Адже трактування поняття фінансової стійкості лише як здатності забезпечувати збалансований стан бюджету або як здатності своєчасно та в повному обсязі розраховуватися за своїми бюджетними зобов'язаннями є дещо обмеженим, оскільки збалансованість та платоспроможність бюджету може бути забезпечена за рахунок міжбюджетних трансфертів.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що фінансова стійкість місцевих бюджетів – це стан місцевих бюджетів, який характеризується платоспроможністю, збалансованістю та самостійністю місцевого самоврядування, а також є необхідною умовою забезпечення соціально-економічного розвитку територій та покращення добробуту населення.

Отже, поняття стійкості місцевих бюджетів характеризується здатністю:

- стабільно забезпечувати платоспроможність і збалансованість місцевих бюджетів за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів;
- самостійно та постійно забезпечувати фінансовими ресурсами соціально-економічний розвиток території незалежно від міжбюджетних трансфертів;
- своєчасно та в повному обсязі залучати власні кошти місцевих органів влади для виконання покладених на них функцій та забезпечення населення високим рівнем суспільних благ.

При абсолютній та нормальній стабільності фінансового стану забезпечується високий рівень прибутковості місцевого бюджету та немає порушення платіжної дисципліни. Абсолютна фінансова стійкість характеризується здатністю органів місцевого самоврядування повністю покривати свої видаткові зобов'язання за рахунок власних доходів. За нормальної стабільності фінансового стану місцевих бюджетів витрати покриваються за рахунок власних та закріплених доходів. Нестабільна фінансова ситуація потребує залучення інших джерел формування доходів місцевого бюджету (міжбюджетні трансферти, позики тощо) для покриття видаткової частини бюджету. У свою чергу, у разі фінансової кризи, органи місцевого самоврядування не в змозі покрити свої видаткові зобов'язання.

Таким чином, у фінансуванні державних соціальних послуг найважливішу роль виконують саме місцеві бюджети. Проте низький ступінь децентралізації, фіскальна залежність від державного бюджету та низький рівень управління місцевими бюджетами зумовлюють об'єктивну необхідність розробки наукового підґрунтя методичного інструментарію оцінки фіскальної спроможності місцевих бюджетів як соціально-економічного інструменту. Це допомогло б відкрити нові можливості для оцінки ефективності використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів, залучення вітчизняних та іноземних інвесторів до участі в регіональному розвитку, а також задля порівняння рівнів соціально-економічного розвитку регіонів. Важливою складовою підвищення фіскальної спроможності є використання міжнародних методів задля забезпечення фіскальної достатності, життєздатності та фінансової стійкості місцевих бюджетів.

2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БЮДЖЕТУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

На сучасному етапі демократичного переходу, пов'язаного з реалізацією політики фіскальної децентралізації в Україні, дуже важливим є визначення рівня фіскальної стабільності місцевого бюджету. Дотримуючись вищезазначеного алгоритму оцінки рівня фіскальної децентралізації в рамках підготовчого етапу, було визначено, що в нормах чинної законодавчої бази проголошено ряд положень, спрямованих на посилення процесу децентралізації. Сумська область – регіон, котрий одним із перших відчув на собі наслідки вторгнення РФ в Україну. Немало населених пунктів були окуповані, а деякі громади й досі потерпають від щоденних обстрілів Росії. Тож проаналізуємо динаміку основних фінансових показників бюджету Сумської області та визначимо його сталість. Звертаючись до даних таблиці 2.1, спостерігаємо динаміку змін доходів Зведеного бюджету Сумської області за період 2018-2022 рр. (рисунок 2.1). Так, обсяг податкових надходжень у 2018 році становив 5 708,8 млн. грн., а у 2022 році – а 9 640,1 млн. грн., що загалом за звітний період зріс на 3 931,3 млн. грн. або 68,9%. Це свідчить про позитивну тенденцію збільшення податкових надходжень у Зведеному бюджеті Сумської області.

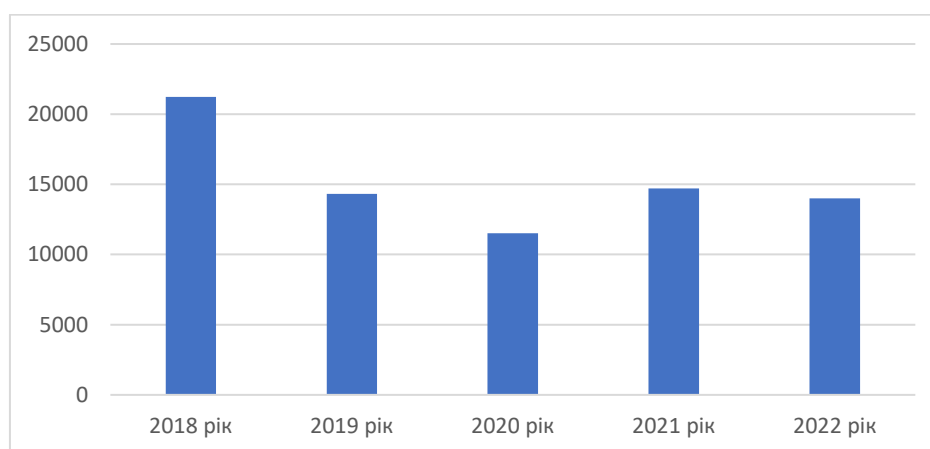

Рисунок 2.1 – Динаміка змін загальних доходів бюджету Сумської області за 2018-2022 рр., млн. грн.

У свою чергу, у динаміці неподаткових надходжень відбувається негативна тенденція. Неподаткові надходження у 2018 році становили 621,7 млн. грн., а у 2022 році – 604,4 млн. грн., за звітний рік це показник зменшився на 17,3 млн. грн., що становить 2,8% зниження.

Таблиця 2.1 – Аналіз динаміки доходів Зведеного бюджету Сумської області за період 2018-2022 рр., млн. грн. [21]

Показник	Рік					Відхилення	
	2018	2019	2020	2021	2022	+/-	%
Податкові надходження	5 708,8	6 468,2	6 865,0	8 120,3	9 640,1	3 931,3	68,9
Неподаткові надходження	621,7	559,9	447,2	518,3	604,4	-17,3	-2,8
Доходи від операцій з капіталом	13,2	12,5	27,9	41,4	16,6	3,4	25,8
Офіційні трансферти	14 865,8	7 263,7	4 160,5	6 004,6	3 735,5	-11 130,3	-74,9
Цільові фонди	10,5	12,9	9,5	18,3	4,2	-6,3	-60
Усього:	21 220,1	14 317,2	11 510,1	14 703,1	14 001,0	-7 219,1	-34,0

Доходи від операцій з капіталом показують дещо нестабільну динаміку. Починаючи з 2018 року, доходи зросли до 41,4 млн. грн. у 2021 році, але потім знизилися до 16,6 млн. грн. у 2022 році. Загальне збільшення становить 3,4 млн. грн., що дорівнює 25,8%. Такі коливання можуть бути пов'язані зі змінами в інвестиційній активності та економічному стані області.

Показник офіційних трансфертів показує значний спад протягом аналізованого періоду. Їх загальний обсяг зменшився на 11 130,3 млн. грн., що становить 74,9% зниження. Це може бути пов'язано зі змінами в розподілі державних фінансових ресурсів та зміні пріоритетних напрямків фінансування проектів у регіоні.

Звертаючись до показника за статтею «Цільові фонди», то цей показник також свідчить про зниження протягом 2018-2022 рр. Цільові фонди зменшилися на 6,3 млн. грн., що становить 60% зниження. Це може вказувати на зміни в розподілі коштів на конкретні програми та проекти.

Загальний підсумок за динамікою доходів Зведеного бюджету Сумської області показує зниження на 7 219,1 млн. грн., або 34% протягом періоду з 2018 по 2022 рік. Це може бути результатом різних факторів, включаючи зміни в

економічному середовищі, зміни у фінансуванні та розподілі бюджетних ресурсів, а також зміни в законодавстві та політиці країни.

Поглянувши на динаміку змін структури доходів Зведеного бюджету Сумської області, то бачимо, що найбільшу питому вагу становлять податкові надходження, динаміка яких, з кожним роком збільшується. Так, у 2018 році показник податкових надходжень у загальній структурі становив 26,9%, а у 2022 році досяг максимального значення – 68,9%, що загалом більше на 42% відповідно до базисного року.

Таблиця 2.2 – Динаміка змін структури доходів Зведеного бюджету Сумської області за період 2018-2022 рр., % [21]

Показник	Рік					Відхилення	
	2018	2019	2020	2021	2022	+/-	%
Податкові надходження	26,9	45,6	59,6	55,2	68,9	42,0	156,1
Неподаткові надходження	2,9	3,9	3,9	3,5	4,3	1,4	48,3
Доходи від операцій з капіталом	0,1	0,1	0,2	2,8	0,1	-	-
Офіційні трансферти	70,0	50,7	36,1	40,8	26,7	-43,3	-61,9
Цільові фонди	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-	-
Усього:	100	100	100	100	100	-	-

Економічна значущість неподаткових надходжень до бюджету Сумської області також зростає, про що свідчать дані питомої ваги за 2018-2022 рр. Так, у 2018 році частка неподаткових надходжень у загальній структурі доходів становила 2,9% і протягом наступних років займала тенденцію збільшення, у 2022 році показник становив 4,3%, що загалом збільшився на 1,4% відповідно до базисного року.

Доходи від операцій з капіталом та офіційні цільові фонди займають найменшу питому вагу та протягом звітного періоду майже не змінюються. У свою чергу, помічаємо, що у 2018 році головним показником дохідності бюджету області стали офіційні трансферти, що становили 70% у загальній структурі доходів бюджету області. Протягом наступних років питома вага почала стрімко знижуватися й у 2022 році становила 26,7% від загальної структури надходжень, що відповідно до 2018 року зменшилася на 43,3%.

Аналізуючи дані таблиці 2.3 (рисунок 2.2), то бачимо, що видатки на загальнодержавні функції протягом аналізованого періоду у 2018 році становили 6 732,9 млн. грн., а у 2022 році стрімко знизилися до 1 956,2 млн. грн., що загалом на 4 776,7 млн. грн. або на 70,9% менше відповідно до 2018 року. Зменшення видатків бюджету області на загальнодержавні функції може бути обумовлене змінами в пріоритетності розподілу фінансових ресурсів, ефективнішим управлінням коштами та змінами в функціях і компетенціях.

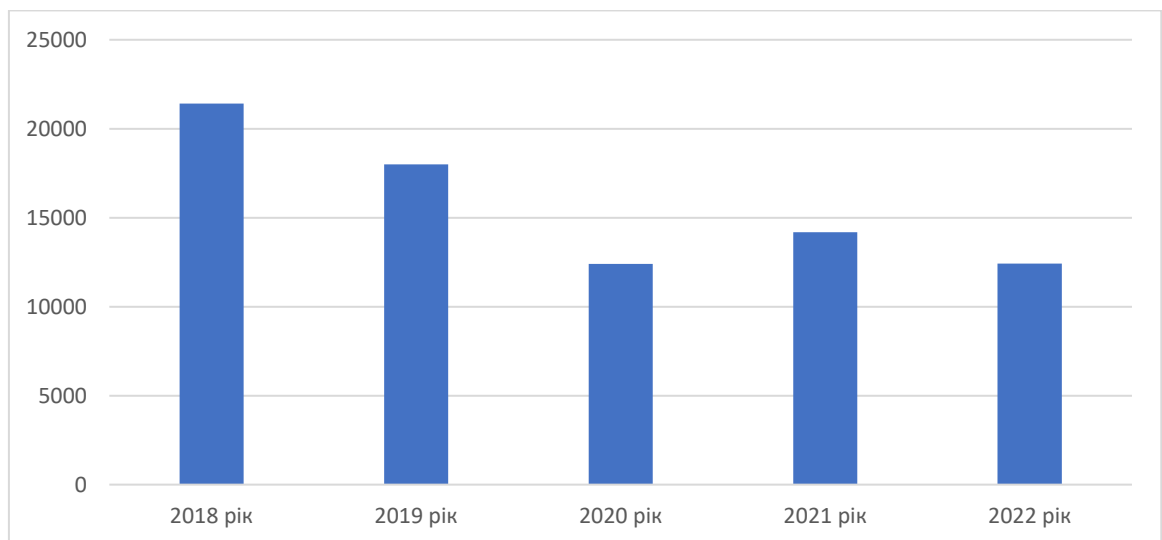

Рисунок 2.2 – Динаміка змін видатків бюджету Сумської області за 2018-2022 рр., млн. грн.

Громадський порядок, безпека та судова влада протягом 2018-2022 рр. має тенденцію до збільшення. Загалом показник збільшився на 191,8 млн. грн. або на 618,7% відповідно до 2018 року. Поміж тим, фінансування економічної діяльності за аналізований період зменшується, що за 2018-2022 рр. знизилося на 630,3 млн. грн. або на 43,9%. Охорона навколишнього середовища також займає негативну тенденцію зниження, що загалом зменшилася на 17,1 млн. грн. або на 73,4%

Житлово-комунальне господарство за 2018-2022 рр. займає нестійку тенденцію. Так, показник у 2018 році 694,7 млн. грн., потім він зростав і у 2021 році склав 1 206,3 млн. грн., а у 2022 році знову знизився до 819 млн. грн., що загалом підвищився на 124,3 млн. грн. або на 17,9%.

Таблиця 2.3 – Аналіз динаміки видатків Зведеного бюджету Сумської

області за функціональною класифікацією за період 2018-2022 рр., млн. грн. [21]

Показник	Рік					Відхилення	
	2018	2019	2020	2021	2022	+/-	%
Загальнодержавні функції	6 732,9	4 872,5	2 374,5	2 366,0	1 956,2	-4 776,7	-70,9
Громадський порядок, безпека та судова влада	31,0	39,1	41,0	47,8	222,8	191,8	618,7
Економічна діяльність	1 434,6	1 491,3	1 574,8	1 848,1	804,3	-630,3	-43,9
Охорона навколишнього середовища	23,3	28,2	26,4	39,6	6,2	-17,1	-73,4
Житлово-комунальне господарство	694,7	731,2	748,9	1 206,3	819,0	124,3	17,9
Охорона здоров'я	2 582,6	2 361,4	1 197,0	732,6	719,9	-1 862,7	-72,1
Духовний та фізичний розвиток	554,7	636,0	664,5	855,8	737,5	182,8	33,0
Освіта	4 334,1	4 843,2	5 125,3	6 307,7	6 092,9	1 758,7	40,6
Соціальний захист та забезпечення	5 035,3	3 002,6	656,2	773,3	1 061,9	-3 973,4	-78,9
Усього:	21 423,5	18 006,0	12 409,0	14 177,6	12 421,1	-9 002,4	-42,0

Зменшення показників фінансування відбувається також і у сфері охорони здоров'я. У 2018 році показник сягав значення у розмірі 2 582,6 млн. грн., а у 2022 році знизився до 719,9 млн. грн., загальний приріст зменшення становить 1 862,7 млн. грн. або 72,1% відповідно до 2018 року. Поміж тим, духовний та фізичний розвиток займає тенденцію зростання, що загалом за 2018-2022 рр. збільшилися на 182,8 млн. грн. або на 33%.

Найбільше місцевими органами влади фінансується сфера освіти, значущість якої з кожним роком посилюється. Так, у 2018 році частка видатків за цією статтею становила 4 334,1 млн. грн. і протягом наступних років постійно зростала, а у 2022 році дещо знизилася і становила 6 092,9 млн. грн., що загалом зросли на 1 758,7 млн. грн. або на 40,6%.

Соціальний захист та забезпечення займає найгіршу тенденцію у загальній структурі видатків. Так, показник за цією статтею становив у 2018 році 5 035,3 млн. грн., який протягом наступних років зменшувався і у 2022 році становив 1 061,9 млн. грн., що загалом знизився на 3 973,4 млн. грн. або на 78,9%.

Аналізуючи загальні видатки бюджету Сумської області, то слід зазначити що у 2022 році вони набували значення у розмірі 12 421,1 млн. грн., що на 9 002,4

млн. грн. менше, ніж у 2018 році.

Дивлячись на структуру видатків бюджету Сумської області (таблиця 2.4), то бачимо, що питома вага видатків на загальнодержавні функції знижується й у 2022 році займала найменше значення – 15,7%, що загалом зменшилася на 15,7% згідно з базисним роком.

Таблиця 2.4 – Динаміка змін структури видатків Зведеного бюджету Сумської області за функціональною класифікацією за період 2018-2022 рр., млн. грн. [21]

Показник	Рік					Відхилення	
	2018	2019	2020	2021	2022	+/-	%
Загальнодержавні функції	31,4	27,1	19,1	16,5	15,7	-15,7	-50,0
Громадський порядок, безпека та судова влада	0,0	0,1	0,3	0,3	1,8	-	-
Економічна діяльність	6,7	8,3	12,7	13,0	6,4	-0,3	-4,5
Охорона навколишнього середовища	0,1	0,2	0,2	0,3	0,1	-	-
Житлово-комунальне господарство	3,2	4,1	6,0	8,5	6,6	3,4	106,3
Охорона здоров'я	12,1	13,1	0,2	5,2	6,6	-5,5	-45,5
Духовний та фізичний розвиток	2,6	3,5	5,4	6,0	5,9	3,3	126,9
Освіта	20,3	26,9	41,3	44,5	49,1	28,8	141,9
Соціальний захист та забезпечення	23,5	16,7	5,3	5,5	8,5	-15,0	-63,8
Усього:	100	100	100	100	100	-	-

Частка видатків за статтею «Громадський порядок, безпека та судова влада» займає меншу значущість у загальній структурі, але помічаємо, що питома вага їх збільшується й у 2022 році становила 1,8%. Частка видатків на економічну діяльність коливається в межах 6,4-12,7%, причому найменша питома вага за цією статтею спостерігалася саме у 2022 році. Охорона навколишнього середовища також займає нестійку тенденцію від 0,1% до 0,3%, а в цілому протягом звітнього періоду частка за цією статтею не змінилася. Охорона здоров'я у загальній структурі знизилася за 2018-2022 рр. на 5,5% або на 45,5%

Спостерігається збільшення питомої ваги у сфері житлово-комунального господарства й статті «Духовний та фізичний розвиток», питома вага яких у 2022 році становила 6,6% та 5,9% відповідно, що загалом зросли 3,4% та 3,3%.

Помічаємо також, що питома вага видатків на освіту займає найбільшу частку в загальній структурі та у 2022 році становила 44,5%, що загалом

підвищилася на 28,8% відповідно до 2018 року. Соціальний захист та соціальне забезпечення навпаки, знижується, становлячи у 2022 році 8,5%, що на 15% менше, ніж у 2018 році.

Звертаючись до таблиці 2.5, то бачимо, що аналіз цих даних дозволить зрозуміти динаміку доходів, видатків, кредитування та дефіциту (профіциту) області. Так, аналізуючи доходи за загальним фондом, то їх надійшло у 2018 році 20 034,3 млн. грн., проте вони поступово зменшувалися до 11 022,8 млн. грн. у 2020 році, після чого відбувся певний зріст до 13 230,0 млн. грн. у 2022 році. Загальне зниження доходів становило 34,0%.

Таблиця 2.5 – Виконання показників Зведеного бюджету Сумської області за загальним та спеціальним фондом за 2018-2022 рр., млн. грн. [21]

Показник	Рік					Відхилення	
	2018	2019	2020	2021	2022	+/-	%
<i>За загальним фондом:</i>							
Доходи	20 034,3	16 630,4	11 022,8	12 209,1	13 230,0	-6 804,3	-34,0
Видатки	18 918,6	15 475,4	9 965,4	10 384,6	11 151,3	-7 767,3	-41,0
Кредитування	4,8	5,7	6,3	7,4	-	-	-
Дефіцит (-), профіцит (+)	1 110,9	1 149,3	1 051,1	1 817,1	2 078,7	967,8	87,1
<i>За спеціальним фондом:</i>							
Доходи	1 185,9	1 248,9	1 375,1	2 493,3	771,0	-414,9	-35,0
Видатки	2 311,6	2 556,0	2 443,7	3 644,7	1 269,9	-1 041,7	-45,1
Кредитування	0,4	(1,5)	0,3	2,7	(2,0)	-	-
Дефіцит (-), профіцит (+)	-1 126,1	-1 305,6	-1 068,9	-1 154,1	-496,9	629,2	55,9

Видатки на загальний фонд також займають місце зменшення з 18 918,6 млн. грн. у 2018 році до 9 965,4 млн. грн. у 2020 році, після чого настала певна зростаюча тенденція до 11 151,3 млн. грн. у 2022 році. Загальне зменшення видатків становило 41,0%.

Щодо кредитування, то за цей період спостерігається незначна зміна показників. У 2018 році показник кредитних операцій становив 4,8 млн. грн., що протягом 2019-2021 рр. зростав, а у 2022 році був відсутній.

Слід також зазначити, що загалом спостерігається профіцит бюджетних коштів за загальним фондом, який поступово зростав. Наприклад, у 2018 році був

зафіксований профіцит у розмірі 1 110,9 млн. грн., а в 2022 році - 2 078,7 млн. грн. Загальне зростання профіциту склало 87,1%.

За спеціальним фондом у 2018 році доходи склали 1 185,9 млн. грн., після чого зростали до 2 493,3 млн. грн. у 2021 році, але впали до 771,0 млн. грн. у 2022 році. Загальне зменшення доходів становило 35,0%.

Видатки за спеціальним фондом зросли з 2 311,6 млн. грн. у 2018 році до 3 644,7 млн. грн. у 2021 році, після чого значно зменшилися до 1 269,9 млн. грн. у 2022 році. Загальне зменшення видатків становило 45,1%.

За даними таблиці 2.5 також бачимо, що зі спеціального фонду у 2018 році проводилося кредитування у розмірі 0,4 млн. грн, а у 2022 році, навпаки, було залучено кредитні кошти до спеціального фонду в розмірі 2 млн. грн.

Значення дефіциту також змінювалося протягом розглянутого періоду. Наприклад, у 2018 році був зафіксований дефіцит у розмірі 1 126,1 млн. грн., а в 2022 році 496,9 млн. грн., що свідчить про зменшення дефіциту протягом аналізованого періоду на 55,9%.

Загалом, з таблиці видно, що протягом розглянутого періоду виконання показників Зведеного бюджету Сумської області за загальним та спеціальним фондом було характеризовано зменшенням доходів та видатків. Ці зміни можуть бути пов'язані з різними факторами, такими як економічна ситуація, політичні рішення, зміна пріоритетів та інші фактори, що впливають на фінансові потоки регіону.

Також слід охарактеризувати податкові надходження Сумської області, які становлять найбільшу питому вагу власних доходів місцевого бюджету (рисунок 2.3). Так, аналізуючи дані таблиці 2.6, то бачимо, що найбільшу питому вагу займає податок на доходи фізичних осіб, який у 2018 році становив 3 565 млн. грн. і протягом звітного періоду постійно зростав, що у 2022 році склав 7 138,2 млн. грн., загальний приріст збільшення за 2018-2022 рр. становить 3 573,2 млн. грн. або 100,2% відповідно до 2018 року.

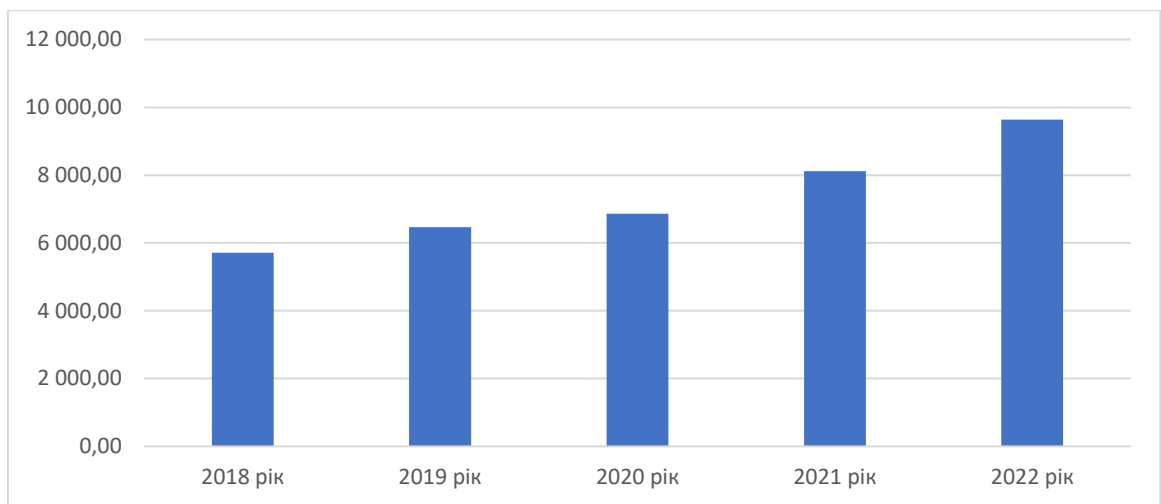

Рисунок 2.3 – Динаміка змін податкових надходжень бюджету Сумської області за 2018-2022 рр., млн. грн.

У свою чергу, податок на прибуток підприємств у 2018 році становив 80,5 млн. грн. і потім протягом наступних років займає нестійку тенденцію, а у 2022 році значення доходу за цією статтею збільшилося до 109 млн. грн., що за звітний період збільшилися на 28,5 млн. грн. або на 35,4%.

Таблиця 2.6 – Податкові надходження до Зведеного бюджету Сумської області за період 2018-2022 рр., млн. грн. [21]

Показник	Рік					Відхилення	
	2018	2019	2020	2021	2022	+/-	%
Податок та збір на доходи фізичних осіб	3 565,0	4 146,1	4 515,5	5 390,5	7 138,2	3 573,2	100,2
Податок на прибуток підприємств	80,5	106,2	85,8	120,2	109,0	28,5	35,4
Єдиний податок	669,9	765,7	822,1	942,0	906,2	236,3	35,3
Екологічний податок	28,9	27,6	25,1	27,6	18,2	-10,7	-37,0
Рентна плата	231,1	235,2	202,6	280,8	354,2	123,1	53,3
Податок на майно	764,7	895,2	893,1	993,1	841,2	76,5	10,0
Акцизний податок	304,5	291,2	319,7	364,7	272,1	-32,4	-10,6
Інші податки та збори	64,2	1,0	1,1	1,5	1,0	-63,2	-98,4
Разом:	5 708,8	6 468,2	6 865,0	8 120,4	9 640,1	3 931,3	68,9

Значну частку в податкових надходження Сумської області становить також єдиний податок, що в 2018 році склав 669,9 млн. грн., а у 2022 році – 906,2 млн. грн., що за звітний період збільшився на 236,3 млн. грн. або на 35,3%. Поміж тим, помічаємо негативну тенденцію екологічного податку, що за 2018-2022 рр.

знижується та у 2022 році становив 18,2 млн. грн., загальний приріст зменшення склав 37%.

Здебільшого позитивну тенденцію займає рентна плата в розрізі податкових надходжень Сумської області. Так, показник у 2018 році становив 231,1 млн. грн. та протягом наступних років зростав і у 2022 році досяг максимального значення – 354,2 млн. грн., що на 53,3% більше ніж у 2018 році.

Податок на майно у 2022 році складав 841,2 млн. грн., що за 2018-2022 рр. збільшився на 76,5 млн. грн. Але помічаємо негативну тенденцію щодо надходжень від акцизного податку. Так показник у 2018 році становив 304,5 млн. грн., а у 2022 році – 272,1 млн. грн., що загалом зменшився на 32,4 млн. грн. Також у 2018 році до доходів за статтею «Інші податки та збори» надійшло 64,2 млн. грн., але протягом наступних років показник зменшився й у 2022 році становив 1 млн. грн.

Отже проаналізувавши податкові надходження бюджету Сумської області бачимо, що загалом вони зросли протягом звітного періоду на 3 931,3 млн. грн. або ж на 68,9%, що характеризує позитивну діяльність у сфері податкової політики. Але в розрізі економічної ситуації, яка відбувається в 2022 році, а саме військовий стан та наслідки пандемії, то цього недостатньо й також слід зазначити, що місцеві органи влади повинні підвищувати свою дохідну базу. Потрібно проводити більш ефективну податкову політику, щоб посилити надходження від податків та зборів. Адже спостерігаємо, що хоч і податкові надходження помірно збільшуються, але Сумська область є депресивним регіоном, адже зменшується як дохідна частина, так і видаткова частина бюджету.

Окрім безпосереднього аналізу доходів та витрат бюджету, слід провести відповідні розрахунки та проаналізувати рівень фінансової стійкості бюджету Сумської області за 2018-2022 рр. Вхідні дані для розрахунку містяться в додатках [додаток В, таблиця В.1]. Коефіцієнт бюджетного покриття відображає співвідношення доходів і видатків бюджету. У 2018 році цей коефіцієнт становив 0,8, що означає, що доходи були меншими за видатки (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 - Група показників, що характеризують рівень фінансової стійкості зведеного бюджету Сумської області за 2018-2022 рр. [11]

Показник	Формула для розрахунку	Нормативне значення	Рік					Відхилення	
			2018	2019	2020	2021	2022	+/-	%
Коефіцієнт бюджетного покриття	$K_{БП} = \frac{БД}{БВ}$	зростання	1,0	0,8	0,9	1,0	1,1	0,1	13,8
Коефіцієнт стійкості бюджету	$K_c = \frac{МТ}{БД}$	<0,30	0,7	0,5	0,4	0,4	0,3	-0,4	-61,9
Коефіцієнт загальної податкової стійкості	$K_{ЗПС} = \frac{ПД}{БВ}$	≥0,2-0,5	0,3	0,4	0,6	0,6	0,8	0,5	191,3
Коефіцієнт покриття видатків міжбюджетними трансфертами	$K_{ПТ} = \frac{МТ}{БВ}$	<0,30	0,7	0,4	0,3	0,4	0,3	-0,4	-56,7
Коефіцієнт бюджетної залежності	$K_3 = \frac{МТ}{БД+МТ}$	≤0,10	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	-0,2	-48,9
Коефіцієнт податкової самостійності	$K_{ПА} = \frac{ПД}{БД}$	≥0,3	0,3	0,5	0,6	0,6	0,7	0,4	155,9
Коефіцієнт стійкості доходної бази	$K_{ПА} = \frac{ПД+НД}{БД}$	≥0,6	0,3	0,5	0,6	0,6	0,7	0,4	145,3
Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету	$K_{БД} = \frac{(БД-БВ)}{БВ}$	≤0	0,0	-0,2	-0,1	0,0	0,1	0,1	-1439,7
Коефіцієнт бюджетної результативності	$K_{Бр} = \frac{БД}{Ч}$	зростання	19,4	13,2	10,8	14,0	13,5	-5,9	-30,3
Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення	$K_{БЗ} = \frac{БВ}{Ч}$	зростання	19,6	16,7	11,7	13,5	12,0	-7,6	-38,7
Показник стабільності доходної частини бюджету	$K_{СД} = \frac{ПД}{МТ}$	≥1	0,4	0,9	1,7	1,4	2,6	2,2	572,0

Умовні позначення: БД–бюджетні доходи, БВ–бюджетні видатки, МТ–міжбюджетні трансферти, ПД–податкові доходи, НД–неподаткові доходи, Ч – середня чисельність населення за рік.

Протягом наступних років відбувалося покращення, і до 2021 року коефіцієнт підвищився до 1,1, що вказує на перевищення доходів над видатками. У 2022 році відхилення склало 0,1, що відповідає зростанню на 13,8% порівняно з попереднім роком

Аналізуючи стійкість бюджету Сумської області, то цей показник за вказаний період нижче нормативного значення, що свідчить про незадовільну стійкість бюджету. Спостерігається значний спад цього коефіцієнта, оскільки з 2018 по 2022 рік він зменшився на 0,4 або 61,9%, що характеризує позитивну тенденцію, але все рівно менше ніж нормативне значення.

Так, алгоритм розрахунку значень коефіцієнтів фінансової стійкості бюджету Сумської області за 2018 рік знаходяться в додатках (Додаток Г).

Характеризуючи коефіцієнт загальної податкової стійкості, розуміємо, що він вказує на рівень стійкості доходів бюджету, який отримуються з податків. За вказаний період всі показники коефіцієнта перевищують нормативне значення, що свідчить про високу податкову стійкість доходної частини бюджету Сумської області. Коефіцієнт показує постійне зростання, з 2018 по 2022 рік він збільшився на 0,5 або 191,3%.

Коефіцієнт покриття видатків міжбюджетними трансфертами вказує на співвідношення міжбюджетних трансфертів до загального обсягу видатків. За 2018 рік коефіцієнт набував значення у розмірі 0,7, що характеризує високу залежність місцевого бюджету від трансфертів. Протягом наступних років показник почав знижуватися, цим самим наближаючись до нормативного значення й у 2022 році становив 0,3. Значення цього показника знизилося на 0,4 або 56,7% з 2018 по 2022 рік. Що показує позитивну тенденцію.

Звертаючись до коефіцієнту бюджетної залежності, то він відображає залежність бюджету від інших джерел фінансування. За вказаний період всі значення коефіцієнта перевищують нормативне значення, що свідчить про високу бюджетну залежність Сумської області. Але протягом розглянутого періоду коефіцієнт зменшився на 0,2 або 48,9%, що свідчить про позитивну тенденцію, адже збільшується власна доходна база місцевого бюджету.

Коефіцієнт податкової самостійності вказує на співвідношення доходів, які надходять від податків, до загального обсягу доходів бюджету. За вказаний період всі значення коефіцієнта перевищують нормативне значення, що свідчить про високу самостійність у зборі податків для Сумської області. Коефіцієнт зріс на 0,4 або 155,9% з 2018 по 2022 рік.

Коефіцієнт стабільності дохідної бази бюджету, за звітний період займає зростаючу тенденцію, що свідчить про значну базу власних доходів Сумської області. Так, у 2022 році коефіцієнт становив 0,7, при нормативному значенні 0,6.

Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету, займає нормативне значення ≤ 0 . Так, помічаємо, що у 2022 році показник становив 0,1, що свідчить про певний дефіцит коштів. Коефіцієнт бюджетної результативності у 2022 році становив 13,5, але він займає тенденцію до зменшення, при нормативному значенні – зростання. Загалом він зменшився на 5,9 або на 30,3%. Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення також зменшується – на 7,6 або на 38,7%. На противагу цьому, показник стабільності дохідної частини бюджету помірно зростає та у 2022 році він становив 2,6, що на 2,2 або на 572% більше за 2018 рік

3. НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Незважаючи на часткове звільнення територій району Сумщини від окупантів, війна триває. Сумська область найближче розташована до кордону з Росією, отже наразі основною метою є формування нових методів і програм розвитку регіону, а також створення нової філософії життя в прикордонній зоні. Рівень соціально-економічного розвитку визначатиме подальший хід бойових дій та здатність нашої країни успішно функціонувати після закінчення бойових дій. Фінансове забезпечення місцевого самоврядування виступає основою соціально-економічного розвитку територій. Виваженість і обґрунтованість формування доходів місцевих бюджетів впливає на спроможність органів місцевого самоврядування в повному обсязі здійснювати ними власні та делеговані повноваження з метою забезпечення якісного рівня соціально-економічного розвитку територій. В умовах підвищення самостійності місцевих бюджетів посилюється відповідальність місцевих органів влади за результати їх фінансової діяльності [24]. Для того, щоб виокремити шляхи розвитку місцевих бюджетів Сумської області і методи підвищення фінансової стійкості, переглянемо стратегію регіону і визначимо його сильні та слабкі місця.

Протягом 2018-2022 років у доходах бюджету Сумської області спостерігається невелике зростання надходжень, проте починаючи з лютого 2022 року, це зростання уповільнилось, що легко пояснюється початком повномасштабних військових дій в країні і кризовими процесами в економіці. Даний регіон високо дотаційний. Згідно з новою трансфертною політикою, яка передбачає горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій залежно від порогу доходів на особу, місцеві бюджети отримують базову дотацію, що перевищує реверсну. Так, за аналізований проміжок часу рівень дотаційності підвищується з 66,9% (2018 рік) до 69,5% (2022 рік).

Щодо організації власних податкових надходжень – її структура незмінна, в основному це - ПДФО, що знаходиться в межах від 70 до 73%. Плата за землю

– друге джерело податків за величиною, її розмір сягає 16%. Далі – малозначні джерела, серед них: податок на прибуток підприємств комунальної форми власності, доходи від відчуження нерухомості та землі, частка яких поступово зменшується, місцеві податки та збори.

Щодо видатків бюджету Сумської області, при порівнянні співвідношення загального та спеціального фондів, помітним є зростання їх величини з 2018 року по 2022 рік та деяке зменшення, починаючи з 2022 року спеціального фонду, що свідчить про зростання фінансової залежності бюджетних установ від розпорядників коштів загального фонду. Також, оскільки бюджет розвитку місцевих бюджетів є надзвичайно важливим для забезпечення програм соціального та економічного розвитку, а також для укріплення матеріально-фінансової бази, то частка доходів бюджету розвитку місцевих бюджетів (без урахування передачі коштів із загального фонду до бюджету розвитку) у загальному обсязі доходів бюджету області у 2018-2022 роках коливається в межах від 3,9% до 8% [додаток Д, таблиці Д.1-Д.4].

Для більш наочної характеристики розвитку даного регіону, розробимо SWOT-аналіз Сумської області (табл. 3.1).

Отже, підсумуємо, що Сумщина - досить амбітний регіон, відкритий до змін та покращень, але все ж потребує від держави допомоги у реалізації програм соціально-економічного розвитку. Щодо підтримки територіальних громад, невирішеним питанням залишається наповнення їх бюджетів та координація.

Таким чином, для підвищення розвитку Сумської області загалом, на сьогодні можемо запропонувати застосувати такі напрямки: зменшення податкового тиску, створення вільних економічних зон, надання багатьох важливих переваг підприємствам, розташованим у прикордонних районах; компенсація єдиного соціального внеску для МСП, зареєстрованих на території, та збереження і створення можливостей зайнятості для місцевих жителів; забезпечити фінансування оборонних програм регіону;

Таблиця 3.1 – SWOT-аналіз Сумської області

Сильні сторони	Слабкі сторони	Можливості	Загрози
Кваліфікована робоча сила	Значний знос існуючої інфраструктури області	Розвиток ІТ-галузі	Нестабільний стан в країні через ведення військових дій
Стабільний розвиток та висока продуктивність с/г галузі	Відтік працездатного населення та молоді, особливо в сільській місцевості	Створення сприятливого інвестиційного клімату	Демографічна та соціальна кризи
Наявність виробничої бази в машинобудуванні та хімічній галузі	Високий рівень фізичного зносу основних фондів, застарілість технологій	Розвиток органічного землеробства	Висока залежність від імпортного природного газу
Наявність природних ресурсів (корисні копалини (нафта, газ), земельні, водні, лісові ресурси)	Низький рівень впровадження інновацій у виробництві	Підвищення наукового потенціалу	Продовження деградації родючості земель
Наявність потужностей для виробництва біопалива, біоетанолу та біогазу	Недостатня популярність Сумщини в Україні та світі	Розвиток будівельної галузі	Підвищення вартості енергоносіїв та житлово-комунальних послуг
Наявність вільних земельних ділянок для ведення бізнесу та інвестування	Низький рівень реальних доходів населення	Розвиток туристичної індустрії	Розбалансованість влади, високий рівень корупції

дотації територіальним громадам, які віднесені до зони бойових дій; відновити зруйновану інфраструктуру в районі; державне замовлення на розробку оборонних проектів, а також замовлення для промислових підприємств, що постачають продукцію для критичної інфраструктури країни; надавати безповоротну фінансову допомогу підприємствам-виробникам, які зберігають власне виробництво, стимулюючи створення нових робочих місць та експортну діяльність. Основою регіонального економічного зростання є впровадження інноваційних технологій у всіх галузях і сферах діяльності регіону. Таким чином, одним із першочергових завдань є створення збалансованої інноваційної економіки, заснованої на співпраці науки, бізнесу та уряду, яка забезпечить максимізацію економічного потенціалу регіону. Це також створить нові

можливості розвитку та отримає переваги в міжнародному конкурентному середовищі.

Щодо прогнозування бюджету Сумської області, важливим є розробка такого прогнозу. На меті є визначення взаємозв'язку між стратегічними цілями і потенційними можливостями бюджету, а також забезпечення прозорості, передбачуваності й послідовності бюджетної політики. Тож розробимо SWOT-аналіз бюджету Сумської області для визначення його проблематики і шляхів їх вирішення (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – SWOT-аналіз бюджету Сумської області

Сильні сторони	Слабкі сторони	Можливості	Загрози
Наповненість податковими надходженнями	Залежність від міжбюджетних трансфертів	Стабілізація податкової системи	Зниження обсягів надходжень
Виконання затвердженої дохідної частини	Неефективне виконання повноважень ОМС	Полегшення податкового адміністрування	Військовий стан та наслідки пандемії
Концентрація бюджету на виконанні пріоритетних цілей і програм	Недостатній рівень фінансування до потреб громади	Регулярне здійснення моніторингу щодо розміру місцевих податків	Суттєве підвищення рівня цін
Стале підвищення ефективності управління бюджетними коштами	Невисокий рівень управління проектами розвитку	Залучення додаткових коштів до бюджету	Дестабілізація економіки
Активна участь громадськості у бюджетному процесі	Відсутність повного і сукупного аналізу прозорості	Проведення перевірок щодо дотримання законодавства	Низька платоспроможність економічних суб'єктів

Отже, бюджет Сумської області має на меті сформулювати сприятливе економічне довкілля, забезпечити стале функціонування бюджетної системи, а також повномірне виконання державою гарантованих нею соціальних обов'язків.

Серед можливих шляхів підвищення дохідної бази бюджету Сумської області можна виокремити:

- Розподіл надходжень з державного до місцевих бюджетів, зокрема, частину податку на прибуток підприємств, частину ресурсних платежів, збір за забруднення навколишнього природного середовища.

- Запровадження автономної системи індексації розміру податків з жорсткими ставками (передусім, стосовно єдиного податку).
- Визначити можливість зменшення частки трансфертів і збільшення частки цільових субвенцій у трансфертах з Державного бюджету України;
- Дотримання раціонального та високоефективного витрачання коштів місцевих бюджетів, особливо із бюджету розвитку.
- Залучення інвестиції в інтелектуальний розвиток, тобто підвищувати кваліфікацію діючих кадрів.

Звичайно, військовий стан є особливим періодом, коли фінансова стійкість місцевих бюджетів може зазнавати серйозного впливу через зміни в економічній, соціальній і політичній ситуації. У таких умовах необхідно ретельно аналізувати фінансову ситуацію і приймати заходи, спрямовані на підвищення фінансової стійкості. У випадках, коли можливість стягнення коштів з держави та уряду обмежена, українська влада все ж продовжує працювати і забезпечувати фінансовими ресурсами місцевий бюджет задля реалізації базових потреб міста і громадян, здійснення національної безпеки і оборони суспільства, а також для підтримки та спонукання підприємницької діяльності. В умовах війни змінилася ситуація в місцевих бюджетах [28].

Новими викликами стали непередбачувані витрати – зміна середовища провадження бізнесу, допомога ВПО, територіальна оборона, евакуація населення та ін. У бюджетно-податковому секторі напрям змін в обставинах війни було скеровано в аспекті дерегулювання й послаблення податкового тиску на суб'єкти економіки.

Однак стало очікуваним те, що внаслідок подібного послаблення вже в короткотерміновому періоді було зменшено обсяги реально сплачених податків і зборів до місцевих бюджетів, порівнюючи з плановими показниками, та, крім того, з аналогічними показниками минулого року. Це визначає необхідність внесення змін щодо управління місцевими фінансами, що є завданням як державного рівня, так і завдання місцевої влади. Через війну місцеві бюджети

незбалансовані та стикаються з багатьма проблемами, зокрема підвищення фінансової стійкості.

Серед напрямків, які можуть допомогти забезпечити фінансову стійкість місцевих бюджетів у таких умовах:

- розширення податкової бази. У період воєнного стану може зменшуватися дохідність населення та підприємств, що може призвести до скорочення надходжень до місцевих бюджетів. Можна розглядати варіанти, такі як підвищення податкових ставок, розширення списку оподатковуваних об'єктів, вдосконалення системи збору податків та боротьби з ухиленням від сплати податків;

- оптимізація бюджетних витрат. У період воєнного стану бюджетні ресурси можуть бути обмеженими, тому важливо ретельно аналізувати всі видатки та шукати можливості для їх оптимізації. Необхідно переглянути програми та проекти, виділяти пріоритетні напрямки і забезпечувати ефективне використання коштів.

Також варто розглянути можливість співфінансування проектів з інших джерел, таких як державні фонди, благодійні організації чи міжнародні гранти. У період воєнного стану можуть бути доступні додаткові фінансові джерела, які можуть допомогти забезпечити необхідні ресурси для реалізації важливих проектів та програм. Звернення до державних фондів може бути корисним, оскільки уряд часто виділяє додаткові кошти для регіонів, що перебувають у воєнному стані. Ці фонди можуть бути спрямовані на підтримку економіки, соціальних програм, реконструкцію та інфраструктуру. Крім того, співпраця з благодійними організаціями може допомогти залучити додаткові кошти на поліпшення гуманітарної ситуації, надання допомоги постраждалим та відновлення пошкодженої інфраструктури. Узагальнюючи, залучення додаткового фінансування з інших джерел може бути важливим інструментом і реально допомогти підвищити фінансову стійкість місцевих бюджетів в умовах воєнного стану.

Також, одним із шляхів покращення місцевого бюджету є обрання відповідної пріоритетної стратегії розвитку, яка буде спрямована на посилення дохідної бази місцевого самоврядування та забезпечить необхідні зрушення щодо ефективності збирання та акумулювання коштів.

Державне регулювання в сучасних умовах являє собою макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Прогнозування бюджету є важливим інструментом державного регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних коштів у майбутньому з урахуванням визначених цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку держави на довгострокову перспективу.

Можна провести прогнозні розрахунки бюджетоутворюючих податків бюджету Сумської області на прикладі податку з доходів фізичних осіб (рисунок 3.5), і також доходів місцевих бюджетів загалом на 2023-2025 рр. (рисунок 3.6), [додаток Д, рисунки Д.1 та Д.2].

За даним прогнозом спостерігаємо, що протягом 2023-2025 років податки на доходи фізичних осіб мають тенденцію до зростання. Плановий показник у 2023 році становить 7655,36 млн. грн., у 2024 – 8527,09 млн. грн, а у 2025 році – 9398,83 млн. грн.

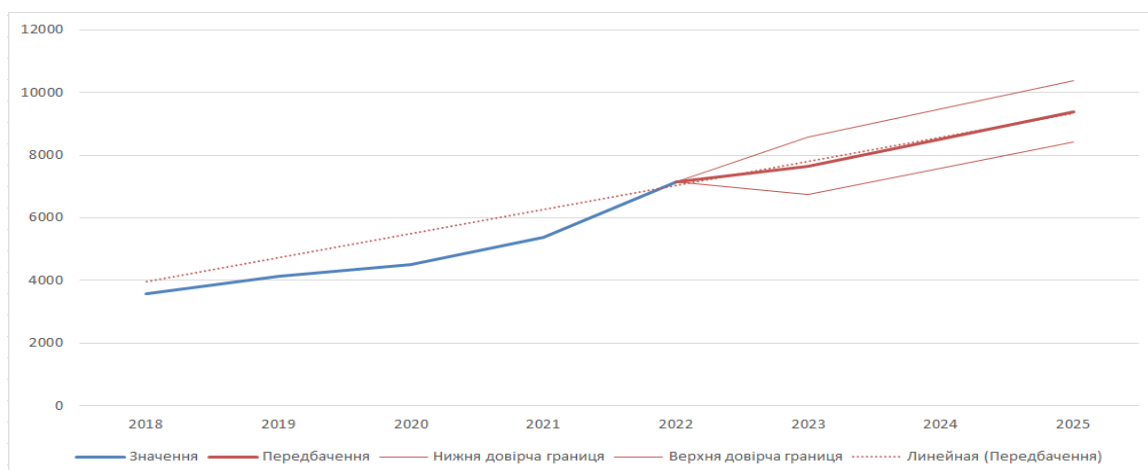

Рисунок 3.5 – Прогнозні показники податку з доходів фізичних осіб бюджету Сумської області за 2018-2025 рр. [додаток Д, рисунок Д.1]

Проаналізувавши прогностні показники загальних доходів бюджету, бачимо, що протягом 2023-2025 рр. доходи Сумської області знижуються. Так, плановий показник у 2023 році становить – 11 966,8 млн. грн., у 2024 році – 10 774, 7 млн. грн., а у 2025 році – 9 222,5 млн. грн.

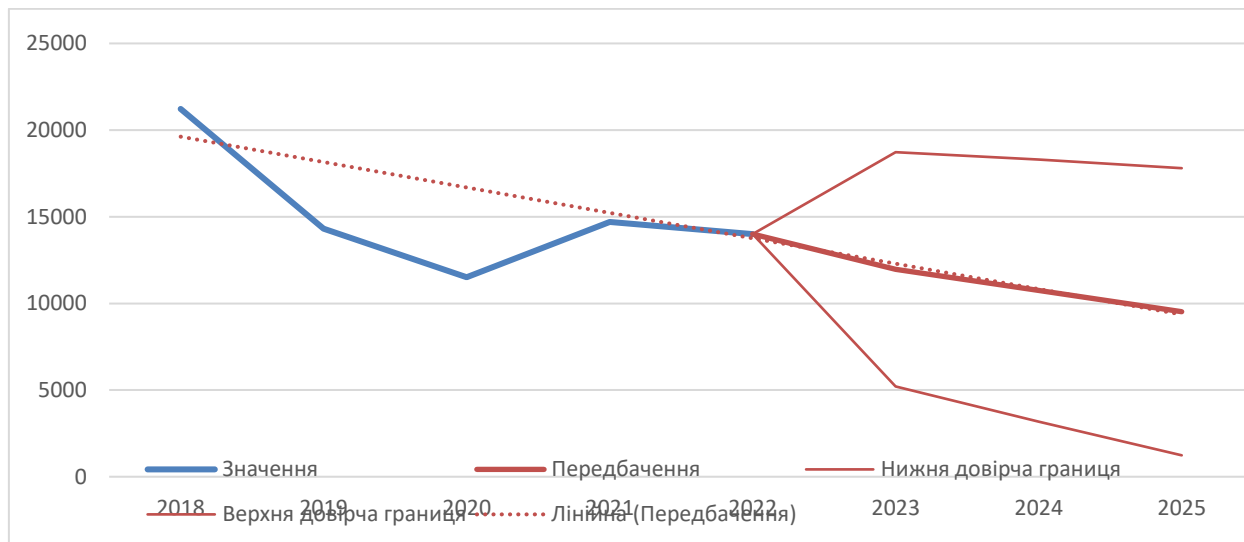

Рисунок 3.6 – Прогностні показники доходів бюджету Сумської області за 2018-2025 рр. [додаток Д, рисунок Д.2]

Таким чином, протягом 2023-2025 рр. спостерігаємо значне зниження доходів бюджету Сумської області. Поміж тим, за аналізом власних надходжень бюджету області, ми виявили, що вони поступово зростають. А отже, проблема полягає саме у забезпеченні державою дотаційного вирівнювання місцевих бюджетів. Слід зазначити, що в перспективі доходи повинні підвищувати свою економічну значущість, адже на сьогоднішній день держава впроваджує відповідні рішення.

Також, у зв'язку з агресією Росії проти України, урядом нашої держави вже прийнята низка інших рішень. Наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України про «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період дії воєнного стану» [29], прийнята з метою спрощення бюджетних процедур на місцевому рівні та забезпечення функціонування бюджетної сфери та потреб життєдіяльності населення у територіальних громадах на час дії воєнного стану. Також варто зазначити, що 3.05.2022 р. урядом прийнято рішення розподілу субвенцій у 2022 році місцевим бюджетам з державного бюджету для того, щоб

вони могли забезпечити нагальні потреби функціонування держави під час дії воєнного стану, а також потреби населення у територіальних громадах, де відбуваються активні бойові дії.

Верховна Рада також ухвалила законопроект «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України щодо посилення гнучкості місцевих бюджетів та підвищення оперативності прийняття рішень» [30], спрямованого на надання можливостей для органів місцевого самоврядування використовувати кошти спеціального фонду на час дії воєнного стану, тобто скасовано обмеження здійснювати видатки за рахунок вільного залишку бюджетних коштів або перевиконаного плану дохідної частини. Крім того, завдяки закону з'явилася можливість передачі коштів спеціального місцевого бюджету до загального фонду місцевого бюджету, що ґрунтується на відповідному рішенні.

Для майбутніх змін місцевих бюджетів у територіальних громадах важливим вбачається посилення фінансової незалежності даних бюджетів.

Отже, варто акцентувати увагу на тому, що задля забезпечення фінансової стійкості і самостійності місцевих бюджетів в умовах воєнного стану, і реалізації покладених на них функцій, головним завданням у майбутньому є нарощування власної дохідної бази місцевого бюджету.

Таким чином для забезпечення фінансової стійкості та стабільності функціонування та розвитку місцевого самоврядування в Україні необхідно нарощувати власну фінансову базу – місцеві бюджети, шляхом удосконалення процесів формування доходів місцевих бюджетів, збільшення частки видатків в напрямку фінансування видатків економічного розвитку та їх скороченням на утримання апарату державного управління, тощо. Принциповим аспектом забезпечення розвитку місцевих бюджетів та їх фінансової стійкості в умовах воєнного стану є те, що увесь процес повинен супроводжуватись запровадженням максимального рівня прозорості використання бюджетних коштів органами місцевого самоврядування, оскільки прозорість фінансових потоків є найбільш дієвим інструментом подолання корумпованості.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі наведено теоретичні узагальнення та запропоновано шляхи подолання актуальних проблем, пов'язаних із забезпеченням фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах військового стану. Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати наступні висновки та пропозиції.

У забезпеченні бюджетів держав і місцевих урядів надзвичайно важливою є роль податків. Податки є основним джерелом доходів держави і використовуються для фінансування різних сфер, таких як освіта, охорона здоров'я, інфраструктура, соціальна підтримка, оборона і багато іншого. Ми визначили, що до основних функцій податків відноситься фінансування державних витрат, адже саме податки забезпечують потрібні кошти для покриття витрат держави на різні програми та послуги, які надаються громадянам. Також, податки - це інструмент регулювання економічних процесів у країні. Саме податки реалізують розподіл соціальної відповідальності, оскільки вони використовуються для забезпечення соціальної підтримки і рівності. Систематизація та узагальнення наукових поглядів щодо трактування понять «фінансова стійкість» та «місцевий бюджет» дали можливість сформулювати їх визначення. Тож фінансова стійкість місцевих бюджетів відноситься до здатності місцевих урядів і органів місцевого самоврядування ефективно управляти фінансами своєї території, забезпечувати дохідну базу, а також здійснювати витрати і зобов'язання без значних фінансових труднощів. Фінансова стійкість вказує на те, наскільки місцевий бюджет може витримати зовнішні шоки, зміни в економічних умовах або фінансові труднощі без необхідності великого позичання або реформування. Місцевий бюджет - це фінансовий план, який складається місцевими органами влади або органами місцевого самоврядування для управління фінансами на певній території, такій як місто, район, область або інше адміністративне поділля. Місцевий бюджет включає дохідну і видаткову частини. Дохідна частина включає прибутки, отримані від різних джерел, зокрема

податків, зборів, субвенцій, дотацій, штрафів тощо. Видаткова частина визначає, яким чином будуть використовуватися кошти з місцевого бюджету на фінансування різних програм і проектів, таких як освіта, охорона здоров'я, комунальні послуги та ін.

Спираючись на наукові праці вітчизняних вчених та враховуючи сучасні особливості реалізації політики в умовах військового стану, було проаналізовано показники бюджету Сумської області протягом 2018-2022 років, визначено його стійкість. Також було виявлено, що не дивлячись на унітарний державний устрій країни, за якого місцеві бюджети не можуть бути повністю фінансово самостійними та незалежними, органи місцевого самоврядування все ж мають прагнути досягти максимально можливого рівня. У кваліфікаційній роботі розкрито проблеми, з якими стикнулася держава та ОМС при виконанні бюджету, розглянуто стратегію Сумської області, виявлено її слабкі й сильні сторони, розроблено SWOT-аналіз бюджету Сумської області, а також запропоновано шляхи підвищення фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах військового стану. Основною проблемою місцевих бюджетів Сумської області є забезпечення державою дотаційного вирівнювання місцевих бюджетів. Не зважаючи на військовий стан, бюджет Сумської області можна вважати виконаним, усі місцеві бюджети були перевиконані на 4%. Також ми дослідили, що Сумщина – хіба не єдиний в Україні регіон, котрий сповна може забезпечити фінансування розвитку своїх територіальних громад, програм їх соціальної підтримки, а також компенсації комунальних витрат. Згідно з прогнозами, 2023 рік має бути фінансово насиченим, але видатки бюджету є компромісно злагоджені і виважені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бачо Р. Й. Стан формування дохідної частини бюджету України в сучасних кризових умовах. Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. 2019. № 42. Ч. 1. С. 140 – 145. **3**
2. Бондарук Т., Бондарук І. та Дубина М. (2019). Методичний набір інструментів оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в Україні. Світ фінансів – Світ фінансів, 2, 60-72. – Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/36268>
3. Воробйов Ю., Когут І. (2019). Формування фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах підвищення самостійності регіонів / О.В. Мелітополь: Вид-во ММД. (Українською мовою). Отримано з <https://www.twirpx.com/file/1413090/>
4. Горіна Є. (2020). Фінансова стійкість органів місцевого самоврядування: вплив структури уряду, різноманітності доходів та місцевої економічної бази (докторська дисертація). Темпе: Університет штату Арізона. Отримано з Microsoft Word - 1001459859 Gorina,Evgenia 042813-FINAL.docx (core.ac.uk)
5. Денек Е., Дилевський М. (2020). Szacowanie poziomu zadłużenia jednostek samorządu terytorialnego w warunkach zwiększonego ryzyka utraty płynności finansowej (332 p.). Діфін, Варшава. Отримано з <https://ksiegarnia.difin.pl/szacowaniepoziomu-zadluzenia-jednosteksamorządu-terytorialnego-wwarunkach-zwiekszonego-ryzykaulraty-plynnosci-finansowej1>
6. Долозіна, І. (2017). Підходи до кількісної оцінки фіскальних дисбалансів. Науковий вісник Херсонського державного університету – Науковий вісник Херсонського державного університету, 27(3), 33-37. Отримано з http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_27/3/9.pdf
7. Іванов П. Оподаткування в умовах війни. Що змінилось та чи платять податки підприємці Кіровоградщини. Суспільне: Новини. 2022. URL:

- <https://suspilne.media/229492-opodatкування-v-umovah-vijni-so-zminilos-ta-ci-platat-podatki-pidpriemci-kirovogradsini/>. (дата звернення 24.03.23 р.). 8
8. Камінська І.М. Діагностика фінансової стійкості регіонів України. Економічні науки: збірник наукових праць. Луцьк, 2013. Випуск 5(20). Ч. 1. С. 168-182.
  9. Капальбо Е., Гросу Г. (2021). Оцінка впливу соціально-економічних чинників на дестабілізацію муніципальних фінансів Італії. *Public Money & Management*, 34 (2), 107-114. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1080/09540962.2021.887518>
  10. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (Історія, теорія, практика) : підручник / О.П. Кириленко. – К.: НІОС, 2013. – 384 с. – укр.
  11. Костирко Л., Велентейчик Н. (2016). Методичні основи комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Фінансовий простір – Фінансовий простір*, 1, 83-90. Режим доступу: <https://ofp.cibs.ubs.edu.ua/files/1601/ref/16klasmb.pdf>
  12. Крисоватий А. І., Сидорович О. Ю., Дмитрів В. І. Наукові основи фіскальної теорії: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 246 с.
  13. Лисяк Л. та Кушнір А. (2020). Бюджетна політика розвитку територій України та забезпечення стійкості місцевих бюджетів. *Науковий погляд: економіка та управління – Науковий погляд: економіка і менеджмент*, 1(67), 154-162. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-67-25>
  14. Лисяк Л. В., Кушнір А.І. (2019) Фінансова стійкість місцевих бюджетів: теоретичний аспект – Режим доступу: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-1-65-109>
  15. Лучіанелі Г., Цітро Ф., Сантіс С., Транфаглія А., Мазілло, А. (2018). Як покращити фінансовий стан органів місцевого самоврядування в період кризи: пояснювальний кейс. *Міжнародний журнал бізнесу та менеджменту*, 13 (1), 53-69. – Режим доступу: <https://doi.org/10.5539/ijbm.v13n1p53>
  16. Макогон В. Д. Податкові надходження у системі формування дохідної частини бюджету. *Економічний вісник університету. Збірник наукових*

- праць науковців та аспірантів. 2019. № 41. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/podatkovinadhodzhennyausistemiformuvannya-dohidnoyi-chastini-byudzhetu>. (дата звернення 28.02.23 р.).
17. Панасюк Ю. (2015) Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів в забезпеченні соціально-економічного розвитку сільських територій – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4567>
18. Печаткін В.В., Перфілов В.А. «Фінансова стійкість як ключовий елемент конкурентоспроможності регіонів». URL: http://isei-iii.communityhost.ru/thread/?thread_mid=769802754 (дата звернення: 15 вересня 2018 р.)
19. Рябушка Л. Б. Аналітична оцінка фінансової спроможності місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів / Л. Б. Рябушка, В. В. Койло // Бізнес Інформ. - 2013. - № 11. - С. 148-155. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_11_26.
20. Стечоліні І., Барбера С., Джонс М. (2022). Фінансова стійкість уряду в умовах суворої економії: приклад англійської місцевої влади. Підсумковий звіт СІМА, 11(3), 1-13. – Режим доступу: <https://archives.cityofsydney.nsw.gov.au/nodes/view/1753525>
21. Твердохлібова Д. В. (2018). Теорія та практика використання індикаторів фіскальної стійкості. Економіка і прогнозування – Економіка і прогнозування, 3, 7-47. (Українською мовою). <https://doi.org/10.15407/eip2018.03.007>
22. Уманський І. (2022). Стійкість державних фінансів в умовах євроінтеграційних процесів / О.В. Фінанси України – Фінанси України, 1, 9-28.
23. Філіпняк Б. (2016). Wykorzystanie statystyki publicznej do oceny stabilności finansowej jednostek samorządu terytorialnego. Wiadomości Statystyczne, 11(666), 13-33.

24. Чепмен, Дж. І. (2018). Державна та місцева фіскальна стійкість: виклики. Огляд державного управління, 68(S), 15-131. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2008.00983.x>
25. Чирак І. Фінансова стабільність, фінансова нестабільність і фінансова стійкість економіки. Світ фінансів. 2020. № 2 (63). С. 115–125.
26. Чугунов, І., & Макогон, В. (2020). Бюджетне проектування в системі фінансово-економічного регулювання суспільних процесів. *Baltic Journal of Economic Studies*, 6(1), 130-135. – Режим доступу: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-1-130-135>
27. Шаровська І., Майерова І., Себастова Ю. (2018). Indikátory finanční stability pro potřebyobcí. *Český finanční a účetní časopis*, 13(1), 25-45. (Чеською мовою). – Режим доступу: <https://doi.org/10.18267/j.cfuc.508>
28. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vp#Text>
29. Google Trends/ Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://trends.google.com/trends/?geo=UA&hl>
30. Зведений бюджет Сумської області [Електронний ресурс] / Openbudget. – Режим доступу: <https://openbudget.gov.ua/local-budget/1800000000/info/indicators>
31. Сумська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс] / Розпорядження голови Сумської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: http://sm.gov.ua/images/docs/dostup/547_21.pdf
32. Сумська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс] / Публічний звіт голови Сумської обласної державної адміністрації. Сумська обласна державна адміністрація – Головна сторінка. – Режим доступу: <https://sm.gov.ua/ru/oda/30791>
33. Фінансова стабільність та напрямки її зміцнення: кейс для України в умовах війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1513>

34. Фінансова політика в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/44.pdf>
35. Державна казначейська служба України. [Електронний ресурс]: <https://www.treasury.gov.ua/>
36. Місцеві бюджети в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <13.pdf> (iei.od.ua)
37. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 11.03.2022 р. № 252 : станом на 3 трав. 2023 р. –Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-п#Text>
38. Про внесення змін до розділу VI "Прикінцеві та перехідні положення" Бюджетного кодексу України щодо посилення гнучкості місцевих бюджетів та підвищення оперативності прийняття рішень : Закон України від 09.07.2022 р. № 2390-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2390-20#Text>
39. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-04/budgetna-polityka.pdf?_cf_chl tk=HCgRc0m4QMLs0OnCqAFmY5s60eutiEqeFRAXtp jtNh8-1686086209-0-gaNycGzNDbs

ДОДАТОК А

Бюджетні показники, що характеризують фінансову стійкість місцевих бюджетів

Таблиця А.1 – Комплекс бюджетних показників, що характеризують фінансову стійкість місцевих бюджетів [Джерело: складено автором на основі джерел: 10,16]

Показники структури доходів місцевих бюджетів	Показники структури видатків місцевих бюджетів
Доходи, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів / Загальна сума доходів місцевого бюджету*	Видатки соціального значення / Загальна сума видатків місцевого бюджету
Доходи, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів / Загальна сума доходів місцевого бюджету*	Капітальні видатки / Загальна сума видатків місцевого бюджету
Доходи загального фонду місцевого бюджету / Загальна сума доходів місцевого бюджету	Поточні видатки / Загальна сума видатків місцевого бюджету
Доходи спец. фонду місцевого бюджету / Загальна сума доходів місцевого бюджету	Показники фінансової стійкості місцевих бюджетів
Доходи бюджету розвитку місцевого бюджету / Загальна сума доходів місцевого бюджету	К-т бюджетного покриття = Власні доходи місцевих бюджетів / Мінімальні видатки місцевих бюджетів
Доходи бюджету розвитку місцевого бюджету / Доходи спеціального фонду місцевого бюджету	К-т вилучення коштів до державного бюджету* = Доходи, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів / Загальна сума доходів місцевого бюджету
Місцеві податки і збори / Загальна сума податкових надходжень місцевого бюджету	К-т <u>дотаційності</u> = Загальний обсяг трансфертів місцевих бюджетів / Загальна сума доходів місцевих бюджетів
Місцеві податки і збори / Загальна сума доходів місцевого бюджету	К-т самостійності = власні доходи місцевих бюджетів / Загальну сума доходів місцевих бюджетів
Доходи загального фонду місцевого бюджету / Загальна сума доходів місцевого бюджету	К-т податкової самостійності = Власні податкові надходження місцевих бюджетів / Загальна сума податкових надходжень місцевих бюджетів
Розмір субвенцій / Загальна сума доходів місцевого бюджету	К-т бюджетної забезпеченості = Доходи місцевого бюджету в розрахунку на 1 ос. / Доходи Зведеного місцевого бюджету України в розрахунку на 1 особу
Розмір субвенцій/Загальна сума міжбюджетних трансфертів	
Розмір дотацій / Загальна сума доходів місцевого бюджету	
Розмір дотацій / Загальна сума міжбюджетних трансфертів	
Показники соціально-економічного розвитку регіону	
ВРП у розрахунку на 1 ос., грн.	
Рівень зареєстрованого безробіття, % до населення працездатного віку (на 1 січня)	
Доходи зведеного бюджету на 1 ос., грн.	
Витрати зведеного бюджету на 1 ос., грн.	
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.	

ДОДАТОК Б

Попит користувачів на запити понять «фінансова стійкість» та «місцевий бюджет»

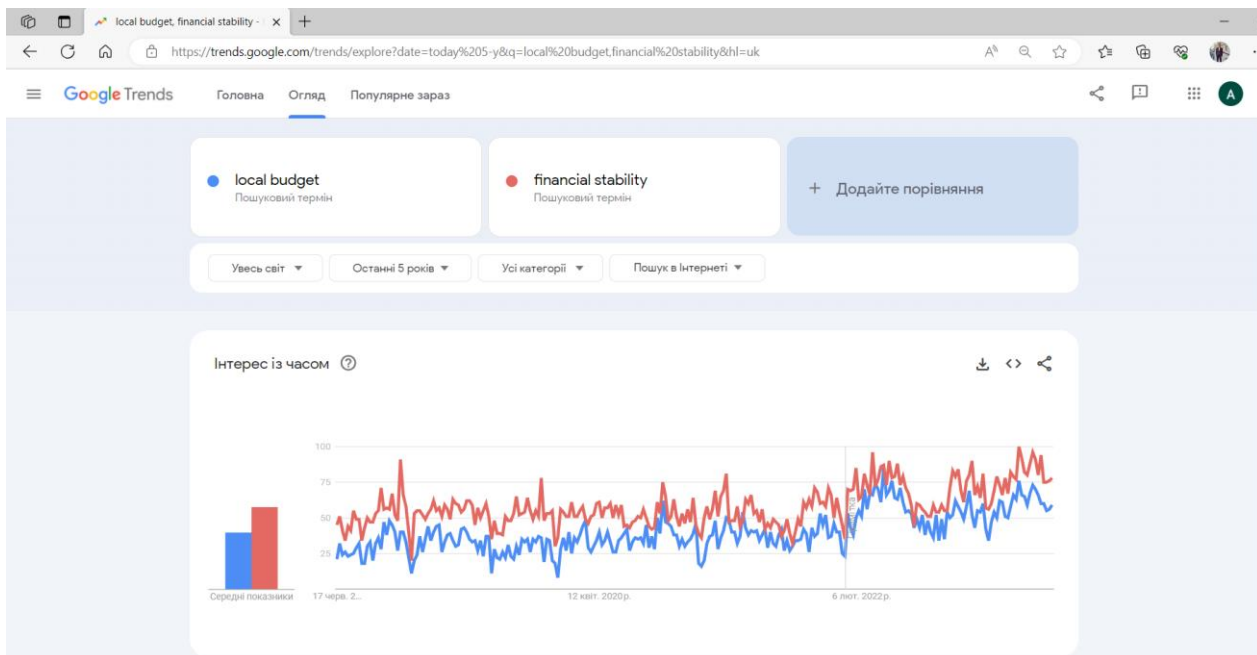

Рисунок Б. 1 – Попит користувачів на запити понять «фінансова стійкість» та «місцевий бюджет» протягом 2018-2022 років

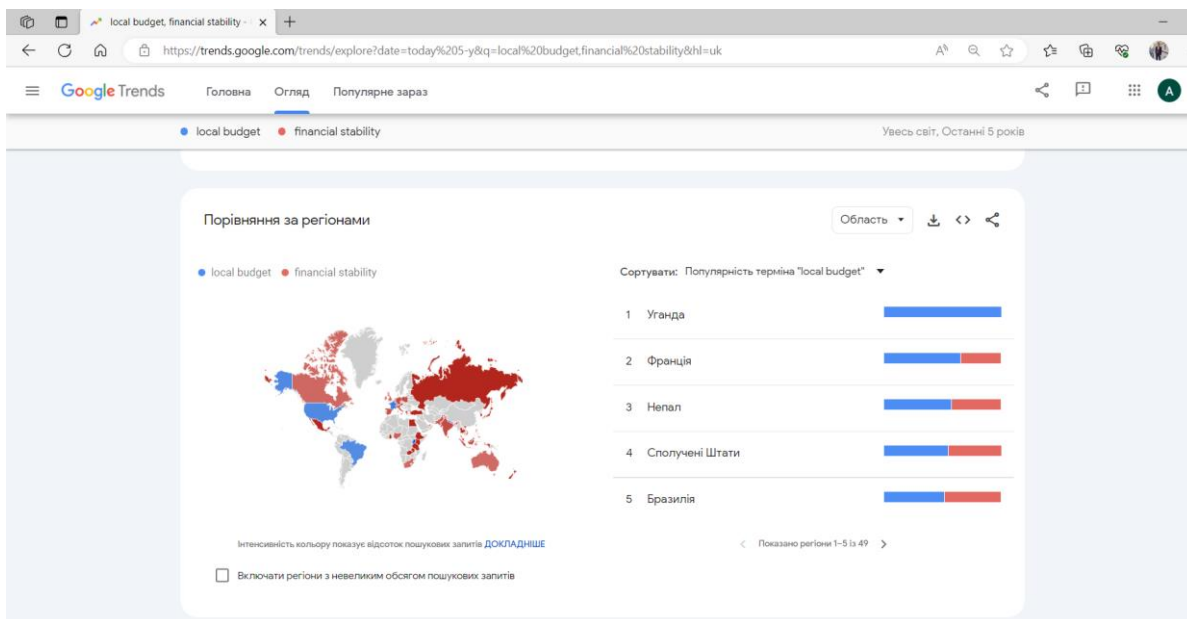

Рисунок Б. 2 – Популярність понять «фінансова стійкість» та «місцевий бюджет» за регіонами

ДОДАТОК В

Розрахункові дані для обчислення коефіцієнтів фінансової стійкості бюджету

Таблиця В.1 – Розрахункові дані для обчислення коефіцієнтів фінансової стійкості бюджету Сумської області за 2018-2022 рр., млн. грн.

Показник	Рік				
	2018	2019	2020	2021	2022
Податкові надходження	5 708,8	6 468,2	6 865,0	8 120,3	9 640,1
Неподаткові надходження	621,7	559,9	447,2	518,3	604,4
Доходи від операцій з капіталом	13,2	12,5	27,9	41,4	16,6
Офіційні трансферти	14 865,8	7 263,7	4 160,5	6 004,6	3 735,5
Цільові фонди	10,5	12,9	9,5	18,3	4,2
Усього:	21 220,1	14 317,2	11 510,1	14 703,1	14 001,0
Видатки:	21 423,5	18 006,0	12 409,0	14 177,6	12 421,1
Чисельність населення, тис. осіб	1 094,3	1 081,4	1 062,2	1 053,5	1 035,8

ДОДАТОК Г

Розрахунок значень коефіцієнтів фінансової стійкості місцевого бюджету
Сумської області за 2018-2022 роки

2018 рк

$$K_{\text{БП}} = \frac{21220,1}{21423,5} = 0,99 \approx 1$$

$$K_{\text{с}} = \frac{14865,8}{21220,1} = 0,7$$

$$K_{\text{ЗПС}} = \frac{5708,80}{21423,5} = 0,266 \approx 0,3$$

$$K_{\text{ПТ}} = \frac{14865,8}{21423,5} = 0,69 \approx 0,7$$

$$K_{\text{з}} = \frac{14865,8}{21220,1+14865,8} = 0,41 \approx 0,4$$

$$K_{\text{ПА}} = \frac{5708,80}{21220,1} = 0,26 \approx 0,3$$

$$K_{\text{па}} = \frac{5708,8+621,7}{21220,1} = 0,29 \approx 0,3$$

$$K_{\text{БД}} = \frac{21220,1-21423,5}{21423,5} = -0,009$$

$$K_{\text{БР}} = \frac{21220,1}{1094,3} = 19,39 \approx 19,4$$

$$K_{\text{БЗ}} = \frac{21423,5}{1094,3} = 19,57 \approx 19,6$$

$$K_{\text{сД}} = \frac{5708,8}{14865,8} = 0,38 \approx 0,4$$

2019 рік

$$K_{\text{БП}} = \frac{14317,20}{18006} = 0,8$$

$$K_{\text{с}} = \frac{7263,7}{14317,20} = 0,5$$

$$K_{\text{ЗПС}} = \frac{6468,2}{18006} = 0,4$$

$$K_{\text{ПТ}} = \frac{7263,7}{18006} = 0,4$$

$$K_{\text{з}} = \frac{7263,7}{14317,2+7263,7} = 0,3$$

$$K_{\text{ПА}} = \frac{6468,2}{14317,2} = 0,5$$

$$K_{\text{па}} = \frac{6468,2+559,9}{14317,2} = 0,5$$

$$K_{\text{БД}} = \frac{14317,2-18006}{18006} = -0,2$$

$$K_{\text{БР}} = \frac{14317,2}{1081,4} = 13,2$$

$$K_{\text{БЗ}} = \frac{18006}{1081,4} = 16,7$$

$$K_{\text{СД}} = \frac{6468,2}{7263,7} = 0,9$$

2020 рік

$$K_{\text{БП}} = \frac{11510,1}{12409} = 0,9$$

$$K_{\text{с}} = \frac{4160,5}{11510,1} = 0,4$$

$$K_{\text{ЗПС}} = \frac{6865}{12409} = 0,6$$

$$K_{\text{ПТ}} = \frac{4160,5}{12409} = 0,3$$

$$K_{\text{з}} = \frac{4160,5}{4160,5+11510,1} = 0,3$$

$$K_{\text{ПА}} = \frac{6865}{11510,1} = 0,6$$

$$K_{\text{па}} = \frac{6865+447,2}{11510,1} = 0,6$$

$$K_{\text{БД}} = \frac{11510,1-12409}{12409} = -0,1$$

$$K_{\text{БР}} = \frac{11510,1}{1062,2} = 10,8$$

$$K_{\text{БЗ}} = \frac{12409}{1062,2} = 11,7$$

$$K_{\text{СД}} = \frac{6865}{4160,5} = 1,7$$

2021 рік

$$K_{\text{БП}} = \frac{14703,1}{14177,6} = 1,0$$

$$K_{\text{с}} = \frac{6004,6}{14703,1} = 0,4$$

$$K_{\text{ЗПС}} = \frac{8120,3}{14177,6} = 0,6$$

$$K_{\text{ПТ}} = \frac{6004,6}{14177,6} = 0,4$$

$$K_{\text{з}} = \frac{6004,6}{6004,6+14703,1} = 0,3$$

$$K_{\text{ПА}} = \frac{8120,3}{14703,1} = 0,6$$

$$K_{\text{па}} = \frac{8120,3+518,3}{14703,1} = 0,6$$

$$K_{\text{БД}} = \frac{14703,1-14177,6}{14177,6} = 0,0$$

$$K_{\text{БР}} = \frac{14703,1}{1053,5} = 14,0$$

$$K_{\text{БЗ}} = \frac{14177,6}{1053,5} = 13,5$$

$$K_{\text{сД}} = \frac{8120,3}{6004,6} = 1,4$$

2022 рік

$$K_{\text{БП}} = \frac{14001}{12421,1} = 1,1$$

$$K_{\text{с}} = \frac{3735,5}{14001} = 0,3$$

$$K_{\text{ЗПС}} = \frac{9640,1}{12421,1} = 0,8$$

$$K_{\text{ПТ}} = \frac{3735,5}{12421,1} = 0,3$$

$$K_{\text{з}} = \frac{3735,5}{3735,5+14001} = 0,2$$

$$K_{\text{ПА}} = \frac{9640,1}{14001} = 0,7$$

$$K_{\text{па}} = \frac{9640,1+604,4}{14001} = 0,7$$

$$K_{БД} = \frac{14001 - 12421,1}{12421,1} = 0,1$$

$$K_{БР} = \frac{14001}{1035,8} = 13,5$$

$$K_{БЗ} = \frac{12421,1}{1035,8} = 12,0$$

$$K_{СД} = \frac{9640,1}{3735,5} = 2,6$$

ДОДАТОК Д

Прогнозні показники загальної суми доходів бюджету Сумської області

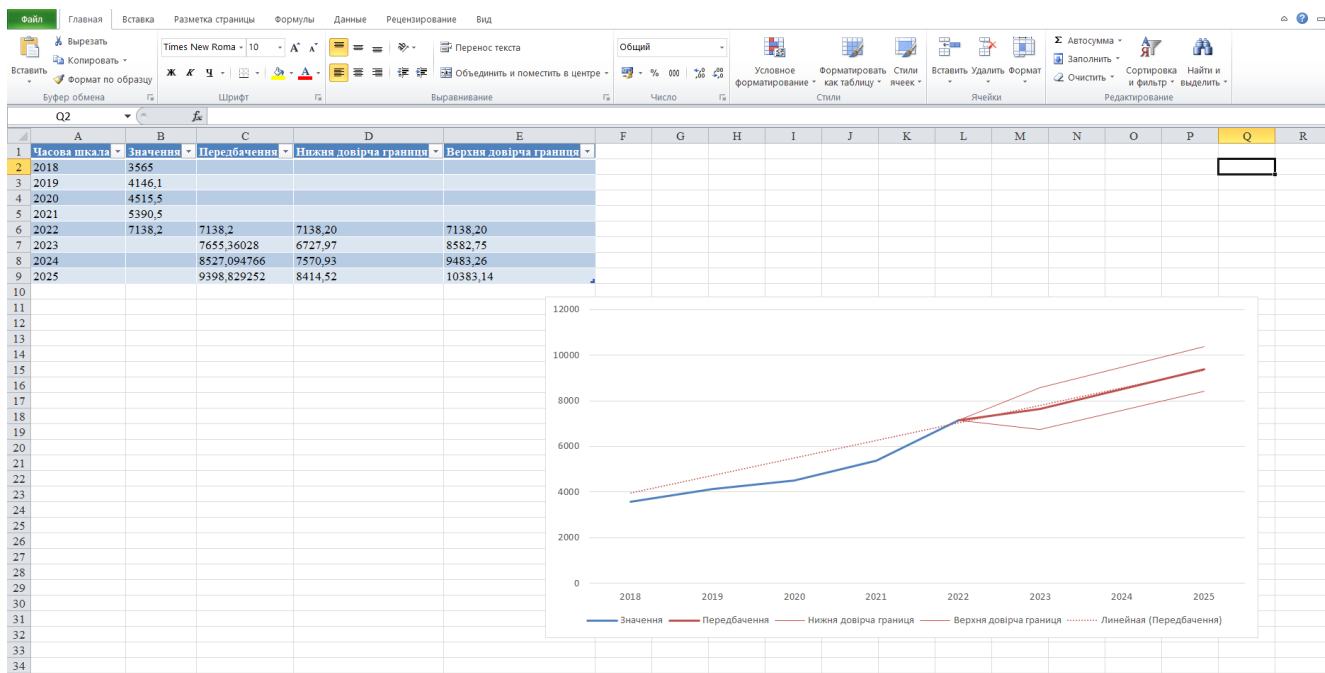

Рисунок Д.1 – Прогнозні показники податку з доходів фізичних осіб бюджету Сумської області

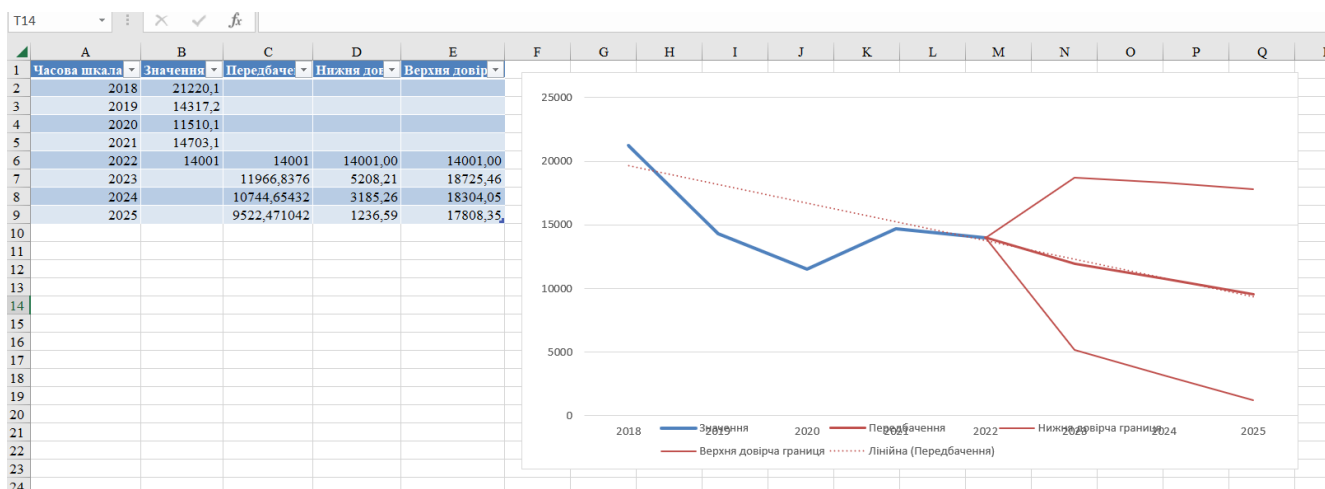

Рисунок Д.2 – Прогнозні показники загальної суми доходів бюджету Сумської області

ДОДАТОК Е

Виконання місцевих бюджетів за 2022 рік

Рисунок Д.1 – Структура доходів місцевих бюджетів у 2022 році (за видами надходжень)

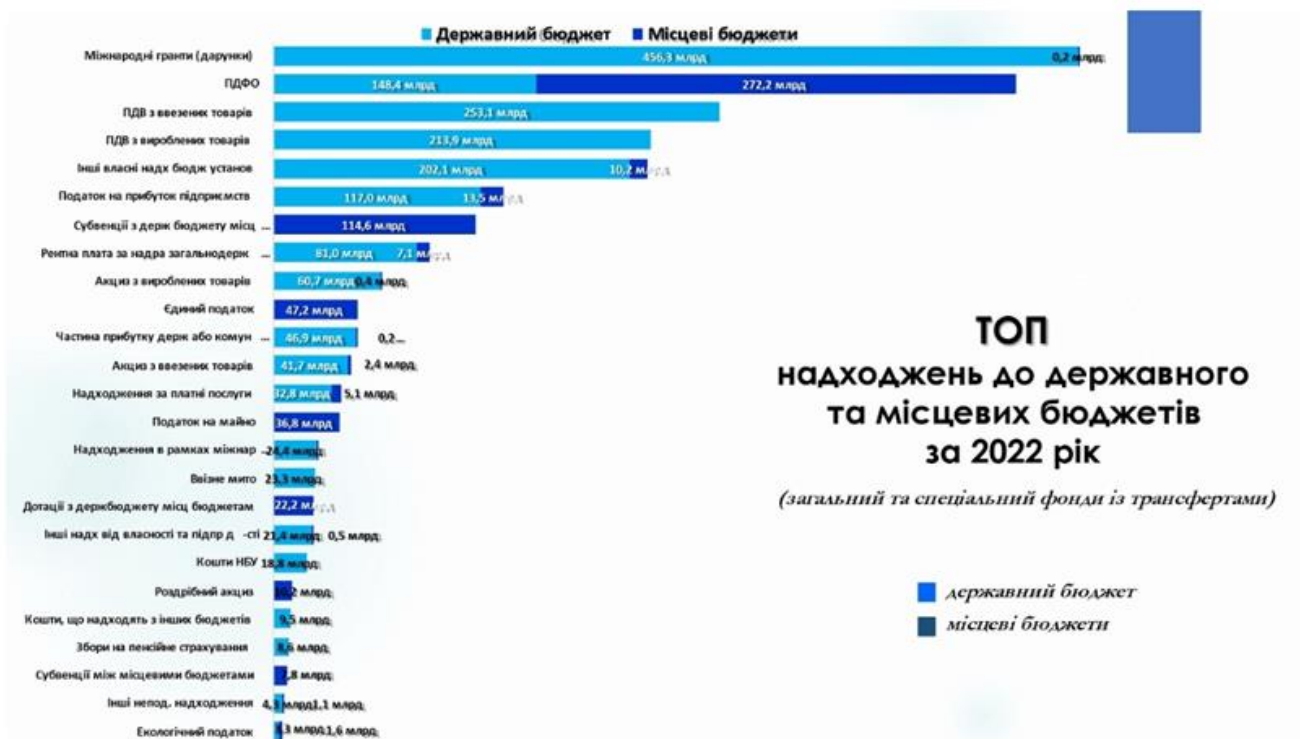

Рисунок Д.2 – Класифікація надходжень до бюджетів держави та ОМС за 2022 рік

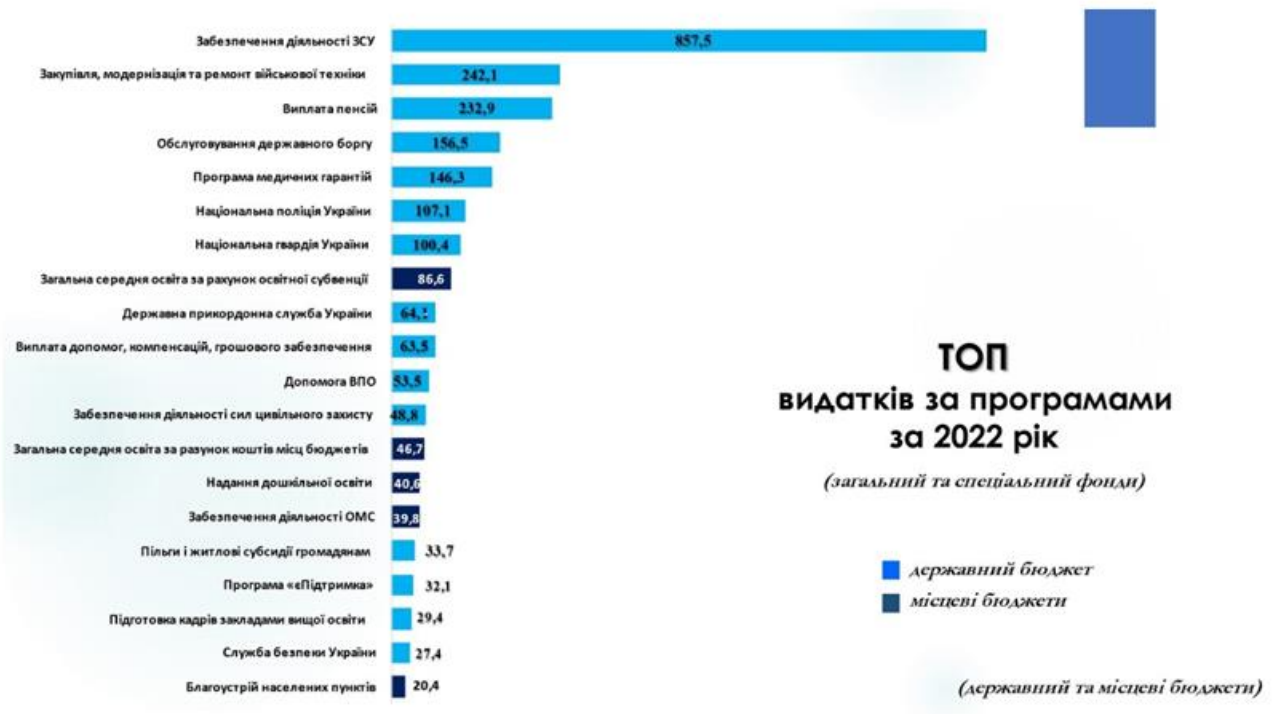

Рисунок Д.3 – Класифікація видатків з бюджетів держави та ОМС за 2022 рік

Рисунок Д.4 – Виконання місцевих бюджетів за 2022 рік